

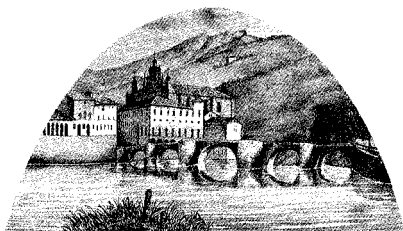
Luis Rezola Arana

"Tximela"

**BAKARDADEKO
AMETSAK
I**

Erri-literatura
Auspoa Liburutegia

Bertsoak

ETOR

BAKARDADEKO AMETSAK I

Auspoa Liburutegia
204

Luis Rezola Arana, *Tximela*, gerra denboran, espetxean zegoala, lagun batek egindako marrazkian.

Luis Rezola Arana
"Tximela"

BAKARDADEKO AMETSAK

I

(Bertsoak)

Zuzendari - Antonio Zavala

EDITORIAL

ETOR

ARGITALETXEA

© EUSKO KULTUR ERAGINTZA ETOR S.A.
Euskal Herria, 2-2º 20003 DONOSTIA
I.S.B.N: 85527-59-3
D.L.:NA. 1576-1989
Irar-lanak: GRAFICAS LIZARRA, S.L. - Lizarra

ITZAURREA

Gaurko bi bertso-liburu auen egillea, Luis Rezo-la Arana, Tolosan jaio zan, 1914 urteko abuztuaren 24'ean.

Tximela esanda ezagunagoa izan da beti. Bañan izengoiti ori ez da berari erantsia, famili eta kasta guziari baizik. Izaskungo aiton tximel-tximel bat izan omen zan lenengo *Tximela*, eta aren ondorengoak *Tximela* edo *Tximelatarrak* dira gaur egunean ere.

Sei senide izan ziran, bera bosgarrena izanik: Maria Dolores; Maria Anjeles, il berria; Jose Manuel, gerran zauritu, berrogei urtean Frantzian bizi eta orain lau bat urte illa; Gregorio, gerran illa; Luis eta Maria Isabel. Gaur bizi diranak, iru, beraz.

Aita, Tolosako lur emale edo enterradorea zan. Lenengo, Arrameleko kanposantu zarrean; eta, ondoren, San Blasko kanposantu berrian. Berri au egin zanean, Luisek urtebete zuan, eta kanposantuaren ondoan lur emalearentzat egin zuten etxera aldatu zan famili osoa. Garai artan, "Tximelaren baratza" esan oi zioten tolosarrak kanposantuari.

Aita gazterik il zan, Luisek amabi urte zituala; eta urrengo urtean, berriro Tolosara jexi zan familia bizi izatera.

Bere ikasketak Tolosako eskolapioetan egin zituan Luisek. Bañan amairu urterekin lanean asi zan, Tolosan bertan, Arrameleko *Tornillería Goñi* izeneko fabriketan.

Amabost urterekin, *Tornillería Zuaznabar* izenekora aldatu zan. Tolosakoa lantoki au ere.

Lanetik atera eta gau-eskolara joaten zan egunero, bear zanean ikasi etzituanak ikastera.

Naiz eta bere familia eta lantokia Tolosako kalean izan, San Blasko auzora jotzen zuan beti lagunartara; mutil koxkorretan egindako lagunetara, alegia. Bere bertsoetan bein baño geiagotan aitatzen ditu: Iparragirre baserriko Martin eta Miel Mari, Aritzetako Anttonio eta Patxi, Aritzioko Blas eta abar.

Emeretzi urterekin *Talleres Aduna* fabrikara aldatu zan. Lantoki au, beraren izenak dionez, Adunako partean dago, zubia igaro ta eskubira artuta.

Soldadu urteak zituanez, astean bein, gauean, Donostiko Loiolara joaten zan, instruzioa ikastera.

Ondoren, ogei urte zituala, kuartelera joan bear. Lenengo Palentziara, *batallón ciclista* izenekoan serbitzera; eta ondoren Alcalá de Henaresera. Bietan, *soldado primera instructor* izan zan. Sei illabete egin zituan soldaduskan. Andik etorri eta ostera ere *Talleres Aduna* dalako ortara.

Gerra asi eta eusko gudaroztean sartu zan. Lenengo, Loiola batalloian. Ondoren, Jagi-jagi'koak bi batalloi osatu zituzten, *Zergaitik ez eta Lenago il*

izenekoak, eta bera bigarrenko ontara aldatu. Baita, illabete baten buruan-edo, kapitan izendatu, berak bertso batean esaten duanez, "izardunetan gazteenetakoa" izanik. Ogei ta bi urte baizituan.

Gipuzkoa galdu ondoren, Gorbea, Oitz, Gernika eta Bilboko inguruetan ibili zan geienbat.

1937 urteko abuztuan, prisionero erori italianoen mendean. Lenengo, amabost egun-edo, Laredon euki zuten. Andik Santoñara, Duesoko espetxera, eramanez eta antxe juzkatu, *juicio sumarísimo militar* egiñez. Baita betiko itzala eman ere: "*condenado a la pena de Reclusión Perpetua, por motivo de adhesión a la Rebelión*".

Dueson urtebete egin ondoren, Andaluzira eramanez zuten, Puerto de Santa María'ra, eta emen beste bi urte pasa.

Gerra bukatutakoan, espetxeak jendez gañezka baizeuden, *revisión de causa* egiten asi eta pixkanaka preso guztiak libratu. Gure Luis, berriz, 1940 urtean kaleratu zuten, agorrek 12 zituala, gudan urtebete eta espetxean iru urte pasa ondoren.

Tolosara etorri eta berriro ere lengo lantokira, *Talleres Aduna*'ra alegia.

Bañan lengo lepotik burua eta 1946 urtean, paper batzuk zabaldu zituala-ta, Ondarretako espetxera eramaten dute. Eta 1948'an, beste bi lagunekin, Uzturre mendiko puntan ikurriña jartzen du.

Urte berean ezkondu, Adunako Garagartza base-rriko alaba dan Ramona Zabala'rekin. Eta Billabonan jarri bizi izaten. Gaur egun ere bertan jarraitzen dute.

Ezkontza ontatik bi seme jaiio: Modesto, 1949'an; eta Ramon, 1952'an.

Irurogei ta sei urterekin erretiroa artu zuan *Tal-leres Aduna* dalako ortan, eta orain Jaunak eman dezaiola pakea ta osasuna, gure artean luzaroan izan dezagun.

* * *

Argibide oiek bearrezkoak ziran, liburu ontako bertsoak ondo ulertuko badira. Bizitza bide batekin konparatu ezkerok, Luisek bere bide orren ertzetan sortutako loreak dira bertso aukerak.

Zaletasun ori oso gazterik erne zitzaion. "Zortzi urte ezkerok bertsoak abesten" esaten digu berak bertso batean. Eta amabost-bat urterekin jarritako bertso pare bat ere badu emen.

Gerra aurretik mordoska bat bazuan papereratua, irakurleak ikusiko duanez. Baña kartzela izan zuan, esate baterako, bere bertso-eskola. Beste zer egiñik ez eta bertso jartzeari ekin, ango mixeriak kantatuz. Mordo aundia jarri zuan itzalpeko urte aietan.

Andik atera eta jarraitu zion, naiz eta urte txarrak izan. Nun argitaraturik ez baizegoan. Zentsura alde batetik, euskal aldizkaririk ez bestetik; eta bertso-paperak ere, gerra arte ain ugariak ziranak, gero ta urriago.

Ala ere, moldiztegitik atera ziran azkenetako bertso-paper batzuk berak atera arazi zituan. Adibidez, Izaskungo Ama Birjiñaren bertsoak (1949), So-roak txapela irabazi zuanean (1954), "Iturriotzen

egun pasa" izeneko sorta (1964), "Basarri jaunari, Tximela kantari" deritzaiona (1965) eta abar.

Zeruko Argia, Goiz-Argi eta Príncipe de Viana aldizkariak asi ziranean, aietan arkitu zuan, beste bertso jartzalle askok bezela, bere bertsoak argitara emateko bide zabal ta eroso. Erreztasun orrek eraginda, sail asko paratu zituan orduan.

Gau batzuetan, goizeko ordubietan edo iruretan oietik jeiki egiten omen zan, orduan bururatutako punturen bat idaztera, aztu baño len. Baita amabi-
-edo urteko semea iñoiz esnatu ere, onela esanez:

– I, boligrafoen bat bai al dek? Puntu bat gogoratu zaidak eta apuntatu nai nitek.

Orrenbesterañokoa bere zaletasuna. Andik aurre-ra, ordea, lotara baño len, onela esaten zion semeak:

– Emen uzten det boligrafoa, eta ez ni gabeen esnatu.

Nik neronek ere, bertso biltzen asi berritan, orain ogei ta amabost bat urte beraz, berarengana jo nuan. Etxetik edo nunbaitetik ikasia nuan *Tximela* esaten zioten bertsolari bat bazala gure jaioterrian. Baita berak bertso mordo aundi bat nere eskuetara ekarri ere. Kopiatu eta bueltatu nizkion.

Gaur arte zergatik argitaratu ez ditugun? Ez ditu irakurleak bertso asko begien aurretik pasa bear izango, erantzuna berak somatzeko. Kartzelakoak, izan ere, Francoren denboran ezin kalera atera. Ura joan zan ezkeroztik, ala ere, urte batzuk pasa dira.

Noizbait bear ta txanda iritxi zaie, ordea. Lenengo lana, nik nituan bertsoak moldiztegirako prestatzea. Ondoren, aren etxera deitzea. Biaramonean bi

semeak etorri zitzaizkidan, Modesto eta Ramon, bertso mordoa aundia berekin zutela. Berak ere, aitarien bertsoak biltzen asiak baiziran.

Berak bazituzten nik ez nituanak, eta nik ere bai aiek palta zituztenak. Bi mordoeekin bat egin eta orixe da gaur irakurleari eskeintzen dioguna. Bilduma ugaria benetan. *Auspoa*'ren zenbaki batean ezin sartu eta bitan banatu bear izan degu.

Bertsoak ordenatzeko, jarri ziran urtea artu degu kontuan, zarrenetatik asi alegia, sail bakoitzaren bukaeran noizkoa dan adieraziz. Bertso asko, orain arte iñoiz argitaratu gabeak dira. Olakoak nundik ditugun orain esatearekin naikoa izango da: egillearen esku-idatzietatik artuak dira. Besteak, berriz, orain baño len argitaratuak alegia, argia nun ikusi zuten aldi bakoitzean esaten degu.

Tolosako erriak bertso jartzalle ta olerkari opa-roak eman ditu. Besteak beste, auek izendatu genitzaizke: Ramon Artola, Ramos Azkarate, Emeterio Arrese, Lizardi –au Zarautzen jaioa izan arren, Tolosan bere lanak idatzia– eta gaurko Luis Rezola Arana, *Tximela* alegia. Eta itz-lauzko lanak atera ziztuztenak aitatzen asita, izen zerrenda ederki luzatuko genduke.

Badira oietan, oraindik ere bere bertsorik edo lanik geienak illunpean dauzkatena. Jaunak eman dezaigula grazia, gaur *Tximela*'rekin egin deguna, beste oiekin ere egin al izan dezagun.

A. Z.

SEMEAK AITARI

*Bilduma hontan goratzen nauzu
nere lo-arnasa aipatuz,(1)
ta itzalpeko zure ametsak
bete zirela aitortuz.
Geroztik ni ezituz,
ezin bertsolarituz,
bainan zerbaiten kutsua
erantsi dezu, ta hona hemen
nere esker berotsua.*

Modesto Rezola Zabala
(1989, urriak 23)

* * *

*Hitzaurrean bertsoak
idazten hastiak,
semearentzat ditu
lan ondo kostiak.
Nahiz ta ezin bildu
aitaren guztiak,
itsusi emango luke
daudenak uztiak;
batzuk dira alaiak,
besteak tristiak.*

*Tolosan jaio zinan
deiturik "Tximela",
gaztetan ibilia
gudari bezela,
une larrik pasatuz
kapitan zinela.
Euskaldun izanikan
ondoren kartzela,
etorri zinan handik
goseaz ergela.*

*Maitasunarengatik
Adunara joan,
nola ezagutu zun
daduka gogoan.
Billabonara pasa
ezkontzerakoan,
bi seme edukita
gustora zegoan,
bertsoak jarririkan
maitasun osoan.*

*Ilusio galanta
emanik aitari,
jakin zazute danok
dala bertsolari.
Esker beroak berriz
anai ta amari,
haita gogoratu dan
jaiot-herriari,
hainbat jende gehiori
eta Auspoari.*

Ramon Rezola Zabala
(1989, Urriak 22)

(1) Ikus 195'garren orri-aldean.

PRANTXISKAREN ATZETIK

Tolosan bizi arren, jaio nintzaneko San Blas ezin aztu.

1/ Ixilka eta mixilka
etorria naiz Muxikâ
goitikan bera amilka.
Aitonak sega pikatu eta
amonak luzea bixta,
nik engañatzeko pixka,
txoko batetikan txixta:
"Etxean al da Prantxiska?".

2/ Amonak arpegi alaiz
erantzun baizidan garaiz:
"Orain ere emen al aiz?".
"Bai, amona, bai, ikusi gabe
Prantxiska, ezin etsi naiz;
ta, beok nai badute, maiz
morrontzâ etorriko naiz,
soldatik ere gabe naiz".

(1929)

EUSKO BIZITZA TA OITURAK

Lanari gogor ekin arren, beti pestarako prest.

1/ Nai deten eran asi libre det
eusko bizitza sartuaz,
zeru gañeko argi ederrak
orain nijoia artuaz,
Donostiako txapelket ori
astindutzeko asmuaz,
olerkietan apal da txukun
bost puntuan eratuaz,
ez naiz bakarrik, asko gerade,
danok sari billa guaz.

2/ Lur maite ontan jaio giñanak
txikitan giñaden azi,
Jaungoikoari bildurra artzen
danok genduan ikasi;
astegun da jai jolas ta jolas,
elizara joan lenbizi,
gero mutildurikan lanera,
etxerako irabazi,
bakoitzak bere sendia zainduz
ez al gera jator bizi?

- 3/ Eguna joan da eguna etorri,
au da gure izaera,
"jana nai badek lana egin zak"
ez da gaurko esaera;
batzuek ogi billa ospelera
ta besteak euterera,
etxea bete anai gaude ta
danontzat nun da aukera?
Txiro-aberats danok gogotik
saiatuta bizi gera.
- 4/ Garizumako egunak dira
urte guziko tristenak,
mixiolariak agindutako
lana egiten degu denak;
Aste Santutik gerora datozen
egunikan alaiena,
erromeri ta beste gauz asko
antziñatik datozenak,
oraindik ere zutikan daude
lengo oitura geienak.
- 5/ Segar ta idi-apustu eta
gañera arraunlariak,
bertsolari ta dantzari onak,
kantore ta aizkolariak;
korrikalari on da bolari,
baitare pelotariak,
arri-jasotzalle ta eiztari,
soñu ta txistulariak,
amaika orlako artista eder
badauka Euskalerrriak.

- 6/ Oitura zarrez gu joaten gera,
entzunez egon begira,
San Juan txikitan Erniora ta
San Tomasez Donostira;
txorixo pixkat jan gabe ezin
iñolaz andikan jira,
baserritarrak kapoi ta guzi
zerbait zor duten tokira,
urte guziko pakea eginda
pozikan etortzen dira.
- 7/ Arantzazuko Amatzok ditu
bere semeak jatortzen,
iñoiz gaxorik joaten bada bat
sendatuta du bialtzen;
muñ egitera urtero guaz
da penaz gera etortzen,
bera ere itun gelditutzen da,
otoitzak dute alaitzen,
babespe ori gabe ez genduke
gaur asmatuko bizitzen.
- 8/ Zaletasunak onak dauzkagu
Eliz Amarentzat bero,
jatorriz dakarkigu nai gabe
ori sortu zan ezkeru;
aurreko zarrak onela ziran,
gu berdin etorri gero,
baratz gozo au bizi dan arte
galtzerik ez det espero,
orretarako gaituk geranok,
jorratu zagun urtero.

9/ Itxasoz beste aldera emendik
asko joan ziran labrantzâ,
urre lur ona zala gañera
laister emanikan antza;
an ongi biziko dira bañan
beti onekin ametsa,
alperrikan da, emen jaiioak
emen daukagu ardatza,
ez degu urrez jantzia baño
oso polita baratza.

10/ Baratz oneri nola eguzkia
ala etortzen zaio intza,
goitik laguntza ona ta beian
alkar maitatuz gabiltza.
Iñorentzako gorrotorik ez,
ai, au da lurreko ditxa!
Amerikanok Asiakoakin
erdi burrukan dabilta,
askozaz ere paketsugoa
ez al da gure bizitza?

(1930)

URRETARI GORAINZIAK

Nere gisa, itz eta erantzunetan.

- 1/ Tolosara egunero,
bakar-bakarrikan,
esnezale bat dator
San Blas aldetikan.
Onen bidez bialtzen
ditut emendikan
goraintzik Urretari
nere partetikan.

- 2/ Auzoko neska batek
ekarri zizkiak,
pastel goxuen ordez,
eskumiñ iriak.
Aztuak ez bazaizkik
emengo biriak,
lagun, ator jatera
gaztaña erriak.

3/ Eskerrak zeuzkat, Antton,
iri emateko,
eta gañera gauz bat
orain esateko:
gogoia euki arren
gaztañak jateko,
etzeukat denborikan
Aitzetâ joateko.

(1932)

GAZTE KONTUAK

Donostin armonin.

Egun bikaña igaro degu
lagun artean armonin,
Donostian txit bazkaldu eta
apaldu berriz Ernanin.
Onenetako ardo zarra ta
kapearekin *peppermint*,
neskatxa bana falta genduen,
orretzek ematen dit min.

Etixeratuak noiz izan geran
egizkuak ezin uka,
amak zionez asia zegon
ollarra kukurrukuka.
Oietik uju bota dit: "Ik gaur
egin dek naiko zurruta,
sei ordu oitan aditzen natxok
ire anaian zurrunka".

(1932)

* * *

Martinari:

Tatxarikan ez daukan,
gorputzen den bixtan,
azkar burua jira
aurreneko txistan.
Iñork ikusi gabe
ate ori ixtan,
ea egiten degun
alkarrekin briskan.

(1933)

* * *

Otordua jartzeko gure zai.

Uliko zelaiatik
Mugara begira,
goitik uso-bandara
sartu zaigu erdira.
Anttoniok eta nik
bina tiro tira,
len baño azkarrago ta
sanogo joan dira.
guregatik goseak
ilko da Elbira.

(1934)

* * *

- Zer abil, Tximela?
- Ementxe, motel, erdi nazkatuta.
- Lasa egon adi. Alkarrekin joango gaituk Ibarra aldera, eta meriendatuko dek an, nere etxean, bertso boteaz. Sagardo puska bat ere edango diagu.

- Ez diat erantzungo
itz txarretan emen,
etzeukat joaterikan
gogoia euki arren.
Lenbizi ara joan,
merienda bigarren,
piparra besterikan
etzegok Ibarren.

(1935)

* * *

Lagun arteko aparirik gabe ezin bizi.

Gogoak ematen dit
kantari astia,
ixilik egotia
nêtzat kaltia.
Ondo egin da gero
karakol jatia,
Joxe Martiñek jan du
gaur bere partia.
Austintxo pixtia,
Patxiku bestia,
Intxausti trastia
ta Urreta gaztia,
kosta bear zaizute
Tximela austia.

(1935)

Luis Rezola, *Tximela*, eta bere arreba Maria Isabel.

ARITZETAKO ANTTONIORI

Arratsaldeko ordu bietan irten nintzan lantokitik. Bazkaldu eta San Blasera igo nintzan, Aritzetara. Ango ama bakarrik zegoan, eta oso ondo artu nintzan, Anttonio "ikastegira" joan zala esanez; Etxeberriko soroa baniatzera, alegia.

Anttoniori itxogiten nion bitartean, jatenak etxeratzen lagundu nion bere amari. Lan au bukatu bezin azkar, gaixoak naiko jan eta edan eman zidan. Sutondoan biok, eta ikulluko ate aldetik zetorren zarata-ots bat entzun genduan. Joan nintzan zer ote, eta:

- Nor da?

- Ni.

An zegoan Anttonio, zegoan bezela. Onela jarri nituan bertso auk:

1/ Lotuta dedan itza
orain nai det eten,
Anttoniok badaki
zer esan nai deten.
Beñere ez du galtzen
denbora egoten,
bete-betea ator
eundalako neken,
nik etzekiat, motel,
burua nun deken.

- 2/ Etxera etorri aiz
zazpi ordu barru,
ederki beroturik
kanpo eta barru;
ikulluko atean
ixtillu ta marru,
gero pixa-zulora
erori zanbulu,
sarturik gelditu aiz
ankak eta buru.
- 3/ Jaso izan dizkiat
ire kargakuak,
bañan ez i bezela
moteldutakuak.
Goierrin egin dituk
gustozko traguak,
etxean uste gabe
pixa-zulokuak,
orrela joango zaizkik
berrizko goguak.
- 4/ Iñolaz ezin altxa
zuen bere anka,
ik nun arrapatu dek
orrelako kaka?
Nolabait eraman nun
erdi arrastaka,
bere ama atzetik
neri purrustaka,
oiean utzi nuan
gogor zurrunkaka.

(1934)

XIRRIKI-XORKA

Tolosako Zumardi Aundia eta beste baztar batzuetako gazte denborako kontuak. Xirriki-xorka, xirriki-xorka, orra or nere bertso sorta:

1/ Lan asko ditut ipiñik
iñori eman gabe miñik,
gaur berdin-berdin nijoakizute
agur bat egiñik;
ez det izango lagunik
algara egingo ez dunik,
neska-mutillen kontu politak
esango ditut nik.

2/ Olarrain eta Belate,
Guadalupek badu parte,
San Blas alde ta estazioa
ez dezu aparte.
Zezen-plaza're baztarte,
or biltzen dira bastante,
neska-mutil da gañontzekoak
egon esan arte.

3/ Laguna bere tontuan
asi zaizute kantuan,
Xenpelar zanan eresiakin
al dedan moduan.
Gordetzen badet buruan,
ezta jakingo munduan
mutilzar batek neskatxarekin
zertsu egin duan.

4/ Zumardi Aundi ondoan
ikusi nuan lengoan
mutilzar batek nola zedukan
neska bat besoan;
esku bat *xor-xor* lepoan.
bestea *xir-xir* kolkoan,
xirriki-xorka zer egin zuten
ez daukat gogoan.

5/ Neska zegoan bromosa,
mutillak ardo-abotsa,
nola liteke beregantzea
alako arrosa?
Gaur egiñagatik goza
gerorako ez da poza;
zure txokoak garbi esatera
nijoa, Tolosa.

- 6/ Berriketaren marmarrak
begirarazi baztarrak,
toki illunean nabaitu nitun
neskaren algarak;
goxotasun-deadarrak,
nunbait zerbait îñ bearrak,
orduko parrak ekarri ditu
oraingo negarrak.
- 7/ Kontuz ibili, neskatxak,
ez izan famez exkaxak,
gogoan izan zer egin zuten
Paxik eta Kontxak;
izan arren diru-otsak,
iñork ez du artu ontzat;
orra illuneko lanak ekarri
argirako lotsak.
- 8/ Baldin badegu zerbait on,
ibiltzen gerade *bon-bon*;
esan zarrak au esaten digu:
"Ez danean egon".
Bukatzeke lodi-megon
pentsatu eziñik negon;
danok dakigu Zumardi-Aundin
gabean zer dagon.

(1935)

* * *

Bertso auek gogoratu, idatzi nituanetik ogei ta bost bat urtetara, lau bertso auek erantsiz osatzen det sorta:

- 9/ Lan egokiak neretzat,
alaxe iruditzen zat,
askozaz ere egokigoak
mutilzarrarentzat.
Ejenplo bat guzientzat,
batez ere gazteentzat,
etxean nai ez degun gauzikan
ez opa bestentzat.
- 10/ Lenago Zumardi Aundin,
orain kalearen erdin,
kapeteritan zer esanik ez,
tabernetan berdin.
Neskak ez du miñik gerrin,
mutillak estutzen ler in,
muxu ta muxu ortxen dabilta
jaio ziran errin.
- 11/ Aizak, au dit bukatzeko:
neska ez gaizki artzeko;
iñauteriak gañean dituk,
kontuz ibiltzeko.
Bikaiña aiz billatzeko,
gaupasak antolatzeko;
ez dek xixtima txarra ezkontzak
aurreratutzeko.

12/ Neskatzak, entzun gogozki:
ez galdu zuen eguzki,
bertsolariak zer esaten dun
gogoan eduki.
Gona motxean egoki,
mutilla atzetik xaxarki,
gaztetan zenbat galtzen zeraten
Jaungoikoak daki.(1)

(1) *El Diario Vasco* egunkarian, 1981 urteko martxoaren 12'an, sail ontako sei bertso auek: 1, 4, 6, 7, 10 eta 11.

Luis Rezola, *Tximela*, Alcalá de Henaresko koartelean.

LIBRE ALA SOLDADU?

Libre ala soldadu joan? Goizeko amarretan Donostiara joan giñan, gure suertea ezagutu naian. Tranbean bertso au kantatu nuan:

Donostira bagoaz
suertearen billa,
arroa banintz ere
gaur nago umilla.
Baraurik egon arren
ez nago ixilla,
Jainkoak nai duana
izandu dedilla.

Lagun auek nituan: Aritzetako Antton, Aritzioko Blax, Iparragirreko Martin eta Eguzkitzako Joxe Iñaxio.

Ango berri jakin ondoren, Txomiñenera joan giñan. Ongi bazkaldu, naiko dantza egin eta berriro gure txokora. *Erbiya'*enean apaldu, eta kaxo, motel!

Ni San Blasera igo nintzan, Martiñen amari berri on bat eman naian. Atea *kox-kox* jo nuanarekin bat, igarri zion ni nintzala. Ez izan lenengo aldia!

– Zer zabilta, Luixito?

– Berri bat dakarkizut.

– Pasa, pasa! Eta... Martiñ norako tokatu da?

Bertsoz erantzun nion:

– Semea pozik etorria da,
gu berriz pixkat estuta,
ni beintzat laister soldadu nua
legez ala tokatuta.

Iparragirrek suertea beti
oraindño izan du ta,
Maria, lasa lo egin zazu
semea libre dezu ta.

Amaren poza! Aren zoramena! Ez dakit nola ez nindun jan!

– Ai, Luis maitea, au da berria
gaur ekarri didazuna!
"Otx!" esaten dan bezela joan zait
barrengo estuasuna.
Ama batentzat ederrena da
etxeko edertasuna,
ez dakizute oraindik ondo
zer dan gurasotasuna.

(1935, urria)

GORBEAN

Guda bete-betean, Gorbea mendian, nere guda-
riei:

Gudari zintzo, emen
nerea aditu:
guda gogorak onuntz
txit ekarri gaitu.
Egingo baziñake
il edo eritu,
putreak egoakin
eramango zaitu.

* * *

Gabon gaua ere Gorbea mendian. Nere enlazeak
mezu idatzi bat ekarri zidan. Mezu onek Jose Anto-
nio Agirre lendakari jaunaren Gabon gaueko itzal-
diaren berri zekarkigun. Irakurri ondoren, bertso au-
xe sortu nuan:

Gudari zintzo, gora izkilluak
eta gudatu biotza!
Ikusten dezu aberriari
datorkion eriotza.
Arerioa alboan dabil,
bialdu zazu aruntza.
Ludi guziko euskaldunari
eskatzen diot laguntza,
ez dedin galdu mundua mundu
dan arte gure izkuntza.

(1936)

LAREDON

Preso erori... eta guda galdu! Oraingoz, Laredoko
konzentrazio kanpoan. Biar edo etzi, iñork ez daki.

- 1/ Italtarra ondo
ezautu da mundun,
laisterka sartutzen da
gudik bada iñun.
Etziran etorriko
tiroka *dinbi-dun*,
Benito Mussolinik
bialdu ez bazitun.

- 2/ Benito Mussolini
munduan nausiko,
martxa onetan beintzat
iñork ez du autsiko.
Txapeldun jartzen bada
arro da asiko,
izurratuko gera
denbora guziko.

3/ Kanpo konzentrazio
batean nago ni,
mendin pasa ta gero
amaika agoni.
Ez dakina ixilik,
dakina kantari,
emendik ire errira
joan ai, Mussolini!

(1937)

KAIOL ITXIAN

Auek ere Laredon jarriak.

1/ Au da kaiol itxiko
nere gertaera,
ta oraindik oi ta iru
urtez nago bera.
Gauz asko ikusirik
gaztea naizela,
gudaldiak proatu,
gañera kartzela,
orain ementxen nago
txoriak bezela.

2/ Gudaren aurretikan
gudari nenguan
Alcalá de Henaresen,
Madridko onduan.
Zortzi illabete pasa
ta kunplitu nuan,
bañan berriz kunplitu
egiterakuan,
etzait paltako ille
zuria buruan.

3/ Andik Tolosara joan
da burni-olean
lanean asi nintzan,
Sorondorenean.
Ori dago Adunan,
beko barreanean;
Leonek artu nindun
ondo esanean,
gero nik alde guda
etorri zanean.

4/ Asiera izan nun
oso leku goitan,
Naparroako mugan,
arkaitz bizi oitan.
Udaran legorrik ez,
negun beti loitan,
Gipuzkoako zelai,
baso ta menditan,
emen asko etzala
gero Bizkaikotan,

5/ Bizkaieraz ikasiz
amar illabete
Gorbean da Oitzen
egin nitun bete.
Gudaldi aundietan
arturikan parte,
iñoiz jan da lotako
ezin artu tarte,
naiko tiro tira nun
Santander jo arte.

6/ Santanderra iritxi
ta egin aitaren,
esanaz: "Gauz onikan
etzeukagu emen".
Elizako kanpanak
êmanak nabarmen,
aldarerikan berriz
iñun ez barrenen,
au nola leike sigloz
txit ogeigarrenen?

7/ Belar ona bakan da
txarra ugaria,
kristandadean berdin
da gaurko ludia.
Alkarrentzako degu
maitasun urria,
pakean bizi nai ez,
au da izugarria,
ez da zerun sartuko
gure gizaldia.

8/ Alkarrentzako dago
gorroto bizia,
odola ixuri gabe
au ezin bizia!
Nola gorri ala berdin
jotzen det zuria,
oiek dauden artean,
ai, Euskalerra,
berriz ere izango da
zuretzat luizia.

9/ Ni jaio nintzan lurra,
zu zera maitekor,
laisterka galduko naiz
ez banabil bizkor.
Emen ez nuke nai il
bañan bai pozik or,
zuk egin ninduzun da
bizia dizut zor,
zure babesean nor
ez da ilko jator?

10/ Orko sinismen ona
emen ez dago gaur,
elizetan palta da
onetsitako ur.
Kristautu gabe utzi
jaiotzen danen aur,
zakurrari bezela
iltzean eman lur,
nunbait ez daude beste
mundurako bildur.

11/ Au da azken urrengo
bertso edo olerki,
nortsu diran ezautu
ain ditut ederki.
Gorria xaxarko ta
zuria xaxarki,
zuek erre erriak
ta guri aitzeki,
orlako gizonakin
ez det nai ezerki.

12/ Erioztar biurturik
millaka zerate,
inozenteak iltzen
arro zabiltzate.
Beti bide txarretik
pake ta gerrate,
mesede gutxi egin
ta ugari kalte,
agur, etsai gaiztoak,
ta beste bat arte.

(1937)

Luis Rezola, *Tximela*, gudari jantziarekin.

BAKARDADEKO OROIPENETAN

1/ Gudan gudari ibilli nintzan
amabi illabete buru,
mendi batzutan arrixku aunditan,
bestetan ere ez seguru.
Ezertarako gogorik gabe,
gorputzetik erdi lelu,
malkarran bera atzera korri,
aurrera egiten ez degu,
eta azkenean atxiloturik
ikusi bear geren buru.

2/ Gure gizaldi gizatxar ontan
gertatu zait ezautzia
anaia batek bestean aurka
eskun izkilluk artzia.
Etxe batean au da erabat
pamilia ondatzia,
alde batetik seme bat galdu,
bestetik iru Prantziâ,
ez da ederra izango oien
guraso gaxon trantzia.

3/ Bi aldetatik gertatu dira
oso gauza itxusiak,
gaurko gizonak zer geran ondo
asko gaude ikusiak.
Alkar inñolaz ikusi ezin,
beti arpegi luziak,
izar da galoi irabazteko
batzuek dira biziak,
gerraz nor ase, izan bagiña
orrela beste guziak.

4/ Gerra, gerraurre ta ondorena
askozaz ez da obia,
atera nai det euki detena
orain artean gordia:
aberats askok lur jo dutela,
errukigarri pobria,
madarikatzen lana egin da
beltza ta gutxi ogia,
oinbeste alper biziko bada
guk egin bear ordia.

5/ Lurtarrak, entzun: gure izateak
ez du batere balio,
kale gorrian ez dago lurrik,
ez ikullu ta ez mandio;
irin da aragi, potaje ta arrautz,
gañera palta olio,
ardi-illerik ez da billatzen,
koltxoi askotan goldio;
ori da gerra, ta gerrak beste
askori on egin dio.

- 6/ Zenbait amari galdu zaizkio
iru seme ta senarra,
baserrin ere au gertatu da,
ez da kalean bakarra.
Erri osoak beltzez jantzita,
nunai agurra zakarra,
gañera gerrak berekin dakar
gosea eta negarra,
ori jakin da okerrena da
billa ibilli bearra.
- 7/ Orlako gauzak oroiturikan
sarri joaten zaizkit gogok,
bañan nerekin zer egin duten
oraintxen esan bear dot.
Erromatarren mende erorita
kartzelara ekarri morok,
eta gañera errukitu naiz
ikusirik gizon aulok;
Beljikan ere Jenobebakin
orixe egin zun Golok.
- 8/ Ai, Jenobeba, zu len, ni orain
arkitutzen naiz zuluan,
iñondik ere anparo gabe
zu egon ziñan moduan.
Gutxik bezela egin zenduan
on eder asko munduan,
orregatik gaur ageri zera
eliz askoren barruan,
nik ere askoz naiago nuke
banego zure onduan.

- 9/ Zure berri txit liburutatik
ikasi nuan ederki,
gure aurreko zarrak ipiñi
zuten amaika olerki.
Danak egiak dirala ditut,
bai, sinistatutzen noski,
otoitz beroko santa bat zera
-au nola ixilik euki?-,
ta emendikan zure bitartez
atera nai nuke aurki.
- 10/ Ezin etsi det iñolaz emen,
joan nai det zure ondora,
lendik zurekin dagon anima
emen ez bezin ondo da.
Lurrean bada naiko burruka,
ez da izango or ola;
au da negarra aspaldi ontan
ixuritzen dan odola,
egoak banitu joango nintzake
oraintxen bertan or gora.
- 11/ Mundua dago len bezelatsu
bañan gizonak ez berdin,
batzuk ederki aberastu ta
besteak oso desberdin.
Bata bestea ezin ikusi,
ola gabiltza aspaldin;
gu baño leno bizitu ziñan
negarrezko mundualdin,
atoz berriro gaiztok ontzera
pakea etorri dedin.

- 12/ Jaunaren bidez etorri zaitez
berriz, Santa Jenobeba,
gu geranakin zu ikusita
gogotik poztuko gera.
Neronek ongi esango dizut
gaur emengo gorabera,
ederki asko ezagutzen da
nola bizi dan norbera,
au da gizona egoaizeakin
biurtutzea orbela.
- 13/ Egoaize asko zala badakit
Golo jaio zan urtean,
ark iltzat utzi zuan andrea
jaiotzeko zan artean.
Jaio ziñan da bai ere ezkondu,
ta senarra gerratean,
Golok orduan esan zizuan:
"Ea konpondu gaitean".
Ori entzunda zu jarri ziñan
makil batekin atean.
- 14/ Zure jarrera ikusirikan
Golo joan zan etxera,
bañan aguro asko andikan
etor zitzaizun atzera,
berak il zuan gizon bat zeuri
kulpa dana ematera,
ta agindu zuan eramateko
zu kalabozo batera;
andik apalki egin ziñuzen
otoitz ederrak atera.

- 15/ Goiz batean zu iltzeko arek
bialdu zitun bi gizon,
zeñek zekian aietatikan
batek zuala biotz on?
"Emakume au salbatu zagun"
lagunari esan zion,
txakur bat il da aren begiak
gero eraman zizkion,
orain auskalo Golok orduko
lanarengatik zer dion.
- 16/ Noizbait mundutik ezjakin joan zan
aseturik egin txarrez,
geroztik dago Jaunari oska
estu ta larri negarrez.
Zeruarentzat oroitzen etzan,
azten izan oso errez,
emen bezela ark an ezin du
bartzarrak bete gezurrez,
alakotarrak ohea dute
kontuak atera aurrez.
- 17/ Gezur da abar da gaiztakerian
bizi dan gizonarentzat,
Jauna urruti egongo dala
ala iruditutzen zat.
Zerutik ez du opatasunik
beñere izango beintzat,
ango atea itxita daude
gaizto bizi danarentzat,
bañan arkitzen dira zabalik
emen sufritzen dunentzat.

- 18/ Begiak goibel, biotza itun
daduzkat, bi gauz txarrenak,
ala ere nik Jaungoikoz bete
beteak dauzkat barrenak.
Federik ezin inñolaz aztu
naiz ikusi senperrenak,
gañera dakit nagola oraindik
pasatzeko okerrenak,
bañan zer diot? Gero zeruan
neretzat toki ederrenak.
- 19/ Aitaren askok egiten dute
nork ikusiko ote ditun,
bañan zergatik egiten duten
esan bear det segitun:
onak dirala adierazi nai
jarrera jarririk itun,
kalean erdin penak kontatzen
ta lapurretan izkutun,
zenbatâñoko gizonak diran
aspaldi ezautu nitun.
- 20/ Arriturikan nago ni zenbait
ola nola leiken izan,
ixilka eriotz egintzaleak,
alare sartu elizan.
Ni ez nintzake emen egongo
gaiztoa izan banintzan,
bañan naio det len bezelaxe
jarraitu zintzoan gisan,
Jaun Zerukoak artu nazala
betiko ta bere ditxan.

21/ Malkodun mundu, giltzape zeken,
ez nago toki alaitan,
mezikan ere ez dute ematen
nai duanarentzat jaitan.
Ta gero geok gerala esan
gorriak, alajañetan,
auxe berbera gertatutzen zan
Jenobeban garaietan,
ta nik zer esango det sartzean
Josefatko zelaietan?

22/ Au esango det: "Mundua dago
beti bezela oraindak,
zelai onetâ ez naiz etorri
nik nai ordurako andik.
Lurtarrak dabiltz alkarri amore
iñolaz ezin emanik,
gaitz ori oso berria ez da,
iturri ori da lendik,
agortuko da betiko alkar
jotzen dutenean mendik.

23/ Ordun bukatu egingo dira
ango arrokeri danak,
ai!, bitartean izango dira
an bizitzen naiko lanak.
Eriotz asko egiten da ta
gañera gutxitu janak,
apaiza asko-asko da illa
ta ixilik daude kanpanak,
batere ez baitu bildurrik sartzen
Jesukristoren esanak".

24/ Beste munduan izan da oster
etorria izan banintz,
zenbait gizonen aurrean pozik
egingo nituzke bi itz.
Bañan naiz Jesukristo bera gaur
berriz etorriko balitz,
len josi zuten gurutze artan
josiko luteke berriz,
obeago du guregatikan
zerun egon milla aldiz.

25/ Gogoan artu giltzapetikan,
kristauak, ze esango dedan:
guregatikan Jesus il zala
naiz gaur eskerrik ez eman.
Ez degu ezer aurreratuko
segitzen badegu teman,
komeni bada bakarrik artu
onen izena aupean,
gauz onek eztu batere indarrik
beste mundura joatean.

26/ Bear bezela etzituztenez
bete Jaunaren ordenak,
mundua sortu zanetik gatoz
Kainen gaitzarekin denak.
Asierako pekatariak
izandu ziran aulenak,
aiek ziraden izena ez beste
madarikatu alenak,
gaur ere alako berdiñak dira
gerra ekarri dutenak.

27/ Lengo gerrate zarrak utzi zun
gorrotoa eta griña,
gure aitonak proatu zuten
bein aspertutzeko diña.
Talde bakoitzak errege bana,
bi puska zegon egiña,
emendik beltzak, andik zuriak,
egin zuten alegiña,
ez gendun ola ibilli bear
gizonak izan bagiña.

28/ Tolosan jaio nintzala dira
ogei eta bi urteak,
sasoi ontara ondo iritxi,
aurrera egun tristeak.
Oinbeste urten ez nau alperrik
zaindu amatxo maiteak,
pozik ikusiko nukenean
itxita dauzkat atea,
gerra bukatu egin da baño
ez dira egin pakeak.

(1937)

DUESOKO ESPETXEAN

Ez dakit nolaz, bañan gaur arkitzen naiz espetxeraturik. Ez det ezertxo ere ikusten. Egunez eguzkia, gabaz izarrak eta illargia. Oiek ez daudenean, dana illun. Bertso auek datozkit burura. Banoakizue jar-tzera:

Emen sartu gaituzte
bultzazo batean,
ura ere ukatzen
diguten lurrean.
Gizona galdutzeko
leku txarrenean,
gaiztoak kanpoan da
onak barrenean,
orrelako pagua
degu azkenean.

Lenago ala,
orain orla,
ta gero nork daki nola?
Ez beintzat gora.
Mundu ontan ez geiegi zora.
Beti esnatu gau erdian.
Pozik ontan gaudenian.

Gaur anai asko ditut
daudela ikusten
ordua etorri zai
noiz ilko dituzten.
Luzaroko bizirik
apenas daukaten,
neri ere auskalo
zer egingo nauten.

Berriro sartu zaigu
espetxean guda,
gutarrari burla,
Tximelak abesten du
arrazoia dula.
Aitzeki ta maitzeki
millaka zulora,
erriak purrukatu,
ez dio ardura...
Ortarako etorri
al giñan mundura?

Au dana ikusita
ezin artu arnas,
bai auxe esanaz:
Jesukristo il zan da
bizi da Satanaz.
Alemana berekin,
Italia mugaz,
moroak Francorekin
txit danak batuaz,
ta Tximela kantari
Kristonak artuaz.

(1937, irailla)

GOIZERO BILDURREZ

(Doñua: "Ai gure antziñako...")

Ez lan, ez jan, eta ez lo. Burua bete bertso! Guda bukatu eta sari ederra etorri zaigu! Iñor il ez, lapurtu ez, zintzo eta jator jokatu, guda bear zan bezela egin, eta... ez alperrik!

1/ Duesora ekarriak
nerekin tartean
zeudenak pakean,
orain sartu dituzte
kapilla tristean;
asaltoko guardia
jarri da atean,
gero amalau bota
deskarga batean.
Nundikan alde egin
saiatu gaitean.

2/ Egun-txintan iltzera
eraman dituzte,
gañera ainbeste;
au gertatuko zanik
ez genduan uste.
Berri gogorra dala
danak esan dute,
etzaigu, ez, aztuko
bizi geran arte
oiek nola il diran,
naiz pasa eun urte.

3/ Au gertatu ezkerro
ez gerala gaude
geure burun jabe;
ajolik etzaie gu
goseak ilda're.
Informe txarrak sartzen
zaleak dirade,
il dituzte juzgatu
batere egin gabe,
besterikan ez balitz
ez da ezer alare.

(1937, iraila)

GERNIKA EDER ORI!

Amaika bider oroitzen naizen Gernika! Zu sutan zeundela, Oitz menditik goizeko ordubietan jetxi nintzan. Ango kristau aragi erre usaia! Ainbat aur "Ama! Ama!" deika. Alperrik. Erreta zeuden.

Oitzko gañetik, arratsalde artan, neronek kontatu nituan eun da lau egazkin. Su zuten bonbak bota ta bota... Jendeak iges... Al zutenak noski. Egazkin txikiak, gabiroyak bezela, goitik bera. Aien gozamina, iges zijoaztenak iltzen! Eta guk, fusillak bakarrik!

Nai zuten guztia egin zutenean, guri aitzeki bota nai. Bañan ez! Egia beti egi, lurrean bezela zeruan ere. Euskotar jatorrak, gu gera egitarak!

Alemanak erre zuten. Arbola zutik utzi... Bai noski, guri aitzeki botatzeko...

Ni zutzaz oroitzean,
Gernika eder ori,
biotza tanpetaka
asitzen zait neri.
Zure txaire ta baratz
odolez estali,
orreatikan dago
negarrez Euskadi.(1)

Orain oraingo lanak egin da
aztutzat utzi geroak,
orrela lana egiten digu
emen munduko eroak.
Gernika ere nork erre zuan
Erroman daude testigoak,
esan bearrik ere ez nuke,
ondo badaki kleroak.

Ogei ta amazazpigarrenen,
udaberria aldera,
peri eguna zala gogoan
oraindik daukat gañera,
aleman goitarrak Gernikara
nola egin zuten sarrera,
bi milla illen aldamenean
erre zan gure bandera.

(1937, iraila)

(1) *Príncipe de Viana* astekariak, 1983, II-IV zenbakian,
bertso au soil-soillik, prosazko adierazpenik gabe.

**MARKIEGI TA AZKUEREN
AZKENEKO ITZAK**

Duesoko espetxea. Goizero-goizero, dakigun oitura: lagun mordo bat, fusillen aurrean iltzera. Biar ni ote? Ez dakit. Gaurkoz, tartean nere bi lagun: Markiegi ta Azkue.

1/ Eguntxinta orduko
giltzaren soñua,
zarrallaren mingañak
tristea doñua;
gelako atetik bota
Azkuek ojua:
"Agur, euskeran alde
iltzera nijua!".

2/ "Jaunak emazteari
esan dezaiola
Markiegi eriotzaren
aurrean dagola;
nola daramakidan
pena bat or gora:
emen utzi bearra
Tubalen odola".

3/ Piketean aurrean
diranean geldi,
balak berealaxe,
badirudi ebi;
lurrera erori ta
biak il da nagi,
bizia kendu neri
au ez bada egi.

(1937)

DUESO

Dueso,
nola ez bainazun ondo jaso,
nere ordez besteren batek
maiteko zaitu akaso.
Onuntz datorrenak txar pauso,
anka sar zuloan da gora beso.
Esi ta lazo,
zu illun baso.
Daduzkazu eundaka gaxo,
zutzat nago asarre oso.

Izan da zera ta izango zera
iñork nai ez dun etxia.
Ai, Dueso gaizto,
oraingoz asko
zure izena jetxi'a.
Biok alkar artzia
ezetz nago etsia.
Maitasunikan bildu ez;
ementxen nago noiz lepotikan
elduko nazun bildurrez.

Gau,
iñork nai ez au.
Ateak ixilik,
danok ixilik,
egon arren esna.
Nere barrena oso lasa ezta.
Betiko bada kezka.
Au demontrezko pesta!

Ara bat-batera
norbait atera.
Errezelua.
Gaur ere pikotâ joan da nere lua.
– Aizak, Andoni: bi dituk.
– Bai. Or zeudek geldituk,
ta gu illetâño bildurtuk.
– Ixo, ixo, giltzaren soñu.
Au dek lana! Alkarri kiñu.

(1937)

DUESON, ESPETXEKO NERE GELAN

Ez iturrîk, ez zimaaur lekurik,
katre zar zikin bat bakarrik.
Iru metrotxo luzean
da bi zabalean,
gosea galanki nere sabelean.
Atea, zabalik baño, itxita geiotan,
burni ziriak leiotan.
Bost lagun gaude gela ontan,
alkarri bultzaka lotan,
pozik gaudenean ontan.

Zorriak barra-barra
kolkoan gau guzin,
gorputz guzia daukat
egosi-egosin.
Iñork ez ditu artzen
oiek emen grazin,
eltxoa ta elbia,
gañera arkakosin,
tximutxa kilimaka
ta lo egin ezin.

Elurte aundiz gañiarretan(1)
negarrez dauden piztiak,
pena ematen du orrelaxe
txoritxoak ikustiak.
Noiz lurmenduko zai jarrita ere
zer piu-aldi tristiak!
Era berean arkitzen gera
itxita gauden guztiak.

Zaindu euskera ta sinismena
aurtxo bat balitz bezela,
erri eder au ondatuko da
berealaxe bestela.
Antziñatikan dakarkiguna
oraintxe bezin ergela
ez da egon, da ekarri zagun
Jaunaren lege berbera.

Lenago zegon fede aundia,
orain poliki jetxi'a,
ta len bezela ez dala altxako
nago erabat etsia.
Euskeraz egin, oroitu zer dan
Arantzazuko etxia,
negar samiña ez al da izango
bietatik bat galtzia?

(1937, iraila)

(1) *Gañiarrak* edo *gain-igarrak*, zugaitzetako adar-punta igarrak, elurrak nekezago zuritzen dituanak; eta, orregatik, txoriak elurteetan maite oi dituztenak.

LOTA-LEKUA, NOLABAITEKUA

1/ Zenbat metroko lekuk
dauden barrenean,
bildurtu naiz neurriak
ar dituztenean;
iru eskax luzean
da bi zabalean,
betik gora bi t'erdi
daduzka danean,
ta lotâko sei lagun
gaude geiencan.

2/ Egurrezko atea
txapez forratuta,
azkzalakin dago
dana urratuta.
Erdi-erdin txulo bat
dauka zulatuta,
kanpora beiratzeko
idea sortuta,
barrengoak naikoa
gaude izurratuta.

3/ Koltxoirikan ez daukat,
manta bat bakarrik,
arri gañean lotan
ikuste'itut gorrik.
Altzairuaren gisa
dauzkat bizkar-gerrik,
ta gau erdi baño len
ezin artu lorik,
goizaldera egunero
esnatzen nau zorrik.

4/ Orra gela batean
sei lagun Dueson,
iru donostiar da
iru tolosar on;
atzo bi joan ziran,
premia bazegon,
alaz guztiz beste lau
lasa ezin egon,
nik beste iñork ez daki
emen nola nagon.

(1937)

OLERKITXO BATZUK

- 1/ Ai au bizitza illuna
gerrak ekarri diguna!
Negar da negar dago
nere biotz biguna.

- 2/ Ondo alare egia
zarren esanak dia:
orain ez baño gerora
txartuko dala jendia.

- 3/ Asmatu zuten erdiz-erdi,
nik ez nekian au lendi;
gaurko egunean zenbaitekin
poliki geldi.

- 4/ Itz erditxo bat esan orduko
norbaitek dizu azkar elduko,
eta bizia uts orrengatik
dizu kenduko.

- 5/ Ortâño dago jarria
gizon alkar asarria,
zenbaitek berez dakarrelako
orlako barren erria.
- 6/ Gaitz peakorrek badira baño
zeñek esan oinbesteraño?
Len etzegoan, baña iritxi
au ere zaigu oneraño.
- 7/ Eguntxintan ezautu det au:
tiroz illak dira amalau.
Berri onek dar-dar utzi nau.
Bildurak noiz etorriko gau.
Lo egiteko gibela biau.
- 8/ Dinbidi-danba ate soñua,
bere giltzakin guardian ñaña,
bildurra sartzen joaz kañua.
Onek jartzen dit dantzan barrua,
esan e badet: "Au da mundua!".
Neretzat dago beti lañua;
onetxek digu danoi egiten
kaltea edo dañua.
- 9/ Itz egiteko bildurrez jarri,
geranok gaude naiko larri.
Danok gabiltza buru-belarri,
nere biotza dago elbarri,
beste munduarekin nago mugarri.

- 10/ Gaur ere otordu bakar,
jan-gauza bai bakan,
iñork ez daki goseak
nolaz naukan.
Ogia lapur alkar,
goseak au dakar,
ezautu det azkar.
- 11/ –Kaxo, motel, zertan aiz?
– Bizi goseak; naiz-
-ta berri txarra maiz,
alare ontan bizi naiz.
- 12/ – Zer diote errin?
– Danak pistola gerrin,
jende atzetik ler îñ,
da guk ezin ezer egin.
- 13/ – Gaur goizekoa
egoa al da, aizak?
– Nik esan bezela,
zer nolako gaitzak
izan diran
esango dik apaizak.
- 14/ – Aidanean
Markiegi ta Azkue?
– Bai,
ez natxiok aztue,
oroitzen nauk asko;
oiek il diralako,
norbaitek botako dik
gaur naiko malko.

15/ – Guretzako zer dator?
– Laister ikusiko dek or,
baldin baaiz or;
naiz ez erori pekatun gogor,
jaio giñanak iltzea zor.

(1937)

GORBEA NORK GUREGANATU?

Padura batalloikoak gora igo baño len, Tximela an zegoan bere gudariekin. Españaiko bandera kendu eta ikurriña jarri zuana, gudari zintzo bat izan zan: Joxe Goenaga, *Lenago-il* batalloiko tenientea. Eztabaida ori argituz, bi bertso auk:

1/ Aldizka odol txar egiten da
nere buruan, nai ez ta,
gaur da betiko kenduko diet
batzuek daukaten kezka.
Gorbea nolaz artu genduan
etorri zaizkit galdezka.
Bi talde giñan sartu giñanak
atzetik eta saieska,
Padura'koa bakarrik zala
gezur bat besterik ezta!

2/ Gezurtik dira, naiz anai izan;
emen nere erantzuna:
*Lenago-il'*ko gudarik giñan
gurutze artu genduna.
Euskadik jakin dezala ongi,
au da erabakizuna:
Joxe Goenaga izandu zala
ikurriña jarri zuna!

(1937, urria)

JUEZA TA NI

Santoñan, Duesoko espetxean, nere izen-abizenak, "recluso núm. 1204". Au da juezak bota zidan erregalia:

"En la Plaza de Santoña, a veintinueve de septiembre de mil novecientos treinta y siete, II año triunfal. Reunido el Consejo Permanente de Guerra núm. 2 para ver y fallar la causa núm. 63 instruída por el procedimiento sumarísimo de urgencia contra... y veintitrés más, todos mayores de edad, y por el supuesto delito de rebelión militar. Dada cuenta de los autos y oída la Acusación y la Defensa y presentes los procesados, RESULTANDO que el procesado... Que LUIS REZOLA ARANA, que al movilizar su quinta ingresó en un batallón rojo, siendo nombrado capitán el dieciséis de julio último, habiendo sido detenido por parlamentar con las Fuerzas Nacionales. Hechos probados... FALLAMOS: Que debemos condenar y condenamos a los procesados... LUIS REZOLA ARANA... a la PENA DE RECLUSION PERPETUA y accesorias correspon-

dientes de interdicción civil e inhabilitación absoluta perpetua... Así por esta nuestra sentencia nos pronunciamos y firmamos...".

- 1/ Juezarengana deitu
egin naute neri:
Francokin pozik nagon;
erantzuna sarri.
Esan edo ez esan
egon naiz juezari
Txinan obea dala
ibilli gudari.

- 2/ An pasako nituzke
sei urte gutxinaz,
alare ez nintzake
aspertuko Txinaz;
emen iñolaz ezin
bizitza egiñaz
nabil, da komeni zait
aldatzea klimaz.

- 3/ Txinako gudariak
au balekitekete,
neri pozik musika
joko lidateke;
iru izarrekin emen
kapitan rekete
izan baño, naigo det
Txinan mikelete.

4/ Juezaren aurrez aurre
alkin naiz exeri,
galdera txar batekin
biotza dit eri:
ea zeñek erre zun
Gernikako erri.
Atzo berak zekina
gaur galdezka neri.

5/ – Jauna, nik ez det orren
griña txarrrik izan,
Oitzen negoala
Gernika erre zan;
ori etzan erreko
–orra garbi esan–
Alemani onuntza
etorri ez bazan.

6/ Au da beste galdera:
– Iñor il al dezu?
– Nik ez det iñor il da
ez ere eman su.
Erioztar bezela
artutzen al nazu?
Au erabakitzeke
iñor etzera zu.

7/ Atzaparrakin eldu
dit juezak lepotik,
ala ere ni ez naiz
atera lengotik;
bi orduan egin dit
galdera gogotik,
ez dakit nola ez dedan
saltatu leiotik.

8/ – Alemana goitikan,
Italia lurrez,
ta moroak tartean
gorroto gogorrez;
zuregana ni ez naiz
etorri gezurrez,
oiek egik dirala
sinista zazu, juez.

9/ Juizioko egunean
maiean fiskala,
ez dakit zergatikan
zegoen zitala;
jakin berria zuan
kapitan nintzala,
bereala bota zidan
betiko itzala.(1)

(1937, urria)

(1) *Príncipe de Viana* aldizkarian, 1983, III-IV zenbakian, *Gernika'ren erreket*a izenburuarekin, zazpi bertso agertu ziran. Oietako sei, sail ontako 1, 3, 2, 4, 5 eta 8'garrena, orden ortan eta zenbait aldaketarekin.

TXOTAREN ORDEZ TXALDUNA

Nere espetxeko lagunak zerbaiten usaia artu dute: bertso jartzen ari naizela alegia. Bilboko apaiz jaun batek auxe eskatu dit: guda zergatik galdu genduan bertso baten bidez erantzuteko.

Sail ontako zortzigarrenarekin erantzun nion. Txota mausera zala, eta txalduna abiazioa, etzegoan argitu bearrik.

1/ Pazientzi pixkat artu bear det
bertso berriak jartzeko,
apika lan au izan liteke
nere burua galtzeko.
Onela ere gertatu arren
pronto jarri naiz iltzeko,
alde batera badet gogoa
zerutarrakin biltzeko.

- 2/ Beste gauzikan ezingo degu
gaur oiengandik espero,
konformatutzen diranak dira
gutako bat il ezkeru.
Gezur da abar gauzak egin da
naiz konfesatu astero,
alperrikan da Jaunan aurrean
belaunikatzea gero.
- 3/ Odol askoren bitartez dira
gure izatez jabetu,
Jaunaren kontra zer egin degun
egin bear det galdetu.
Guk ez daukagu oiek bezela
etxea bete pekatu,
eskuak zabal garbi-garbiak,
zikintzen ezin nekatu.
- 4/ Anai arteko guda gogor au
sortutzea nork du kulpa?
Pakean geunden gu, bañan berak
altxa ziran; ezin uka.
Etorri ziran moro ta guzi
euskaltarretâ muturka,
aiek zer egin zuten oraindik
biotzean daukat pupa.

5/ Gañera berriz aurka giñuzen
aleman da italiano,
naparrak ziran txit jo zutenak
Gipuzkoara lenengo.
Españarrakin batera danak
Bizkaia aldera gero,
lurrez ezin da goitik apurtu
Gernika eta Durango.

6/ Aleman oiek egazkiñakin
Gernika erre ziguten,
errezaleak geok gerala
munduan dabiltz esaten.
Gure errian gauza berriak
nolaz dabilzan ikasten,
Batikanoko Aita Jaun arek
zergatik ez du galazten?

7/ Nere ustetan ez gendun egin
guk jokabide txarrikan,
arma berririk ez genduen da
ezin iritxi zarrikan.
Besteak eun milla paseak,
gu ez giñaden erdîkan,
arma berdiñez gure errian
ez da sartuko elbîkan.

8/ Musean ondo jokatu gendun
kiñu arturik laguna,
beida zegonak garbi jakin zun
itxua ez dala euskalduna.
Egokiera gure gain zegon
galdu bear ez genduna,
baldin eskutan izan bagendun
txotaren orde z txalduna.

(1937, azaroa)

AMARI

(Al dan eresi tristeenean abesteko)

1/ Emen ez da entzuten
osto baten txintik,
etorkizun illuna
datorkit itxitik;
ama, nik dakit nola
nagon zuregatik,
gaur edo biar zaitut
ikusi nai zutik.

2/ Arkitzen da bakarrik,
nunai dula miña,
lau pareten artean
zure seme fiña
Iltzerik nai ez, baña
au bizi eziña!
Preso egon bearra
ez da atsegiña.

3/ Atzo egun txarra zan,
neguko sarrera,
nere laguna tiroz
il zuten gañera.
"Zergatik iltzen naute?"
egin zun galdera.
Orain il arren gero
ikusiko gera.

(1937, abenduak 22)

"TXERRI GOSEAK EZKUR AMETS"

Goiza:

aitaren egiteko badet oitza.

Zortzik:

ez det zikindu ortzik.

Amarrak:

nere triparen marmarrak.

Amaikak:

pikotâ joan ziran lengo maukak.

Amabiak:

platerean bi begiak.

Bazkalondo:

ez didazu eman da ez nago ondo.

Ordubi t'erdik:

siesta ezin egin nik.

Arratsalde:

aspaldian meriendik gabe.

Illunabarra:

plater bat bakarra.

Gauga:

gose-logalez zabalik auba.

Gauerdi:
ezin egin lo-aldi.
Goizaldera:
orduak galdera.
Argi-ezkillak:
onela nola indartu mutillak?

(1937)

**GOSEAREN NEGARRAK
EZ DIRA EDERRAK**

1/ Ipintzera nijoa
gosean negarrak,
joan baño lenago
dauzkatan indarrak;
alimentuak dabiltz
gutxi eta txarrak,
komeriak daduzka
nere tripa zarrak.

2/ Gosea zer dan ondo
egin det ikasi,
aspaldi ontan ez det
okelik ikusi;
patata ta babarrun
nigandik igasi,
idia jango nuke
adarra ta guzi.

3/ Gosaltzen txokolate
ontzaren erdia,
tripetatikan nabil
aspaldin garbia;
ogi zurien partez
jaten det arbia,
oiengatik biarko
estutu gerria.

4/ Askotan gaztain-ura
eskaxik kazua,
eguardian sei ale
geinez garbantzua;
arratsean lenteja
ez oso gozua,
pozikan jango nuke
zakur sarnosua.

5/ Zakurra aitatuta
ez ba egin parrik,
geiok jango luteke,
ez naiz ni bakarrik;
nêtzat ez luke utziko
jaki au Matxarik,
goseak dagonantzat
ez da gauza txarrik.

6/ Matxari jauna dago
nere aldamenian,
alpargatak txiñalka
dauzka geienian;
galtza-ipurdik berriz
gañera oso beian,
baña azkar mugitzen da
kornetaren deian.

7/ Ikusten degu oni
igo zaizkiola
bizkarreko ezurrak
arra bete gora;
ta ez tul zar soñean,
gaizki dabil ola,
dominixtikuka ta
muki dariola.

8/ Besten kontuk utzita
orain neronenak,
naiko lan badaukagu
itxita gaudenak;
iru milletatikan
gu gaude aulenak,
Matxari ta ni gera
mixerablienak.

9/ Amaika buruauste
goizetik gaubeâ,
baña gauz txarrik etzait
etortzen aubeâ ;
ni naiz pixuz jetxia
zortzitik laubeâ,
baña buruko miñik
proatu gabea.

10/ Lenago bizi nintzan
goxo ta gezago,
orain bizitza miña
ta gazia dago;
elurtean txoria
bezelaxe nago,
len *tximela* banintzan
orain tximelago.

11/ Debilidadez ezin
mugitu det ankik,
exeri nai ta ere
ez dadukat alkik;
enpatxu-bildurrez ez
det proatzen jakîk,
amasei egunean
ez det egin kakik.

12/ Esango det, ezin det
ixilik eduki:
purga artu bearrean
nagoala aurki;
purgik onena nuke
naiko arrautz ta jaki,
len noiz jan ote nitun
Jaungoikoak daki.

13/ Gosea izketan eta
nere tripak dantzan,
zerbait ote daukaten
jarri naiz zalantzan;
medikuari zerbait
nai nioke esan,
barruan zer daukaten
ark ikusi dezan.

14/ Medikuak ez dauka
onen kulparikan,
ni gaxo nago baña
janarengatikan;
Galartza saiatu da
gaur neregatikan,
Goñi berriz zirika
aldamenetikan.

15/ Goñi jaunak dotore
rekonozitu nau,
nerekin pasa ditu
gutxinaz ordu lau;
ta gero Galartzari
txit esan dio au:
"Plater bat lentejakin
sendatuko diau".

16/ Oien apari otza
neretzat goizeko,
amarretan jaten det
obeto oitzeko;
ez da botika txarra
gaxoa zaintzeko,
bañan ederrak daude
oraindik aitzeko.

17/ Emandakoa artzen
beti naiz noblia,
neretzat lenteja ta
berentzat ogia;
gañera egiten dute
otordu obia,
dana esatea etzait
komeni ordia.

18/ Bixitatutzen ditut
pozik egunero,
ta beti izaten det
zerbaitu espero;
Goñik esaten dio
Galartzari gero:
"Au jarri bearko diau
gure kozinero".

19/ Amets ori egin det
emen amaika aldiz,
baña dana gezurra
gero egun argiz;
koinero logratu
ta jarriko banitz,
sendatuko nintzake
ori ala balitz.

20/ Oraindikan ez ditut
aitortu guziak,
ez dit gaitzik egiten
jandako dultziak,
ain gutxiago berriz
arkume-klasiak;
amets goxoak baña
ni beti gosiak.

- 21/ Nere oraingo itza
guziok sinista,
esan bear det nola
datorren tilixta;
gutxinaz badakarki
saskikaka lixta,
au jateko bear da
sekulako bista.
- 22/ Lentejak zituanik
oinbeste senide,
beste askoren gisa
arritu naiz ni're;
zomorro-klase asko,
lokarri ta ille,
ikatza, lur da trapu
sekulako pille.
- 23/ Bear bezela ez dute
gañera moldatzen,
kozineroantzako
nago amorratzen;
garbia ipintzea
ez dute logratzen,
alare ezertxo're
etzaigu sobratzen.

24/ Emengo janariak
sustantzi pixka du,
batzutan gordiña ta
bestetan kixkaldu;
txutik jarri orduko
ankak irrixtatu,
gauz au ikusi gabe
nola sinistatu?

25/ Burua jasotzeko
ez daukat kemenik,
ez dakit zer ikusi-
ko dedan emen nik;
ez badidate ematen
indartzeko janik,
emendik ateratzen
ez dadukat lanik.

26/ Muturra zimurtu ta
gorputzez argaldu,
lengo kiloan erdik
egin ditut galdu;
iru errealekin
bakoitza mantendu,
Aritzetan zakurrak
obeto jaten du.

27/ Amabik jota beti
gure otorduba,
goseak dagonantzat
naiko beranduba;
ni bezela dagonak
zer egingo du ba?
Orrengatik ez al du
ilko bê buruba!

28/ Goseak zituanik
orrenbeste zaña,
ondo ikasi ditut
emen alajaña;
guzia esatea
ez da oso zalla,
txorabioak dauzkat
tripako min aña.

29/ Gosea zer zanikan
ez nekin etxian,
onantzat gôatzen da
txarra etortzian;
orduko arrautz eta
txuletak zer zian,
ondo gogoan dauzkat
orain espetxian.

- 30/ Goizean goiz jeikita
lenbiziko lana:
aitaren egin eta
"nun da nere jana?".
Zeñek esan lenago
gero guregana
etorriko zanikan
mixeri au dana?
- 31/ Emen ez da botatzen
—ontan oitu gera—
sobratzen dan janikan
komunetik bera;
mingañarekin degu
garbitzen platera,
nai gabe artu degu
eroen tankera.
- 32/ Sei aste ontan ez det
ezertxo're edan,
gosea ta egarri
neri galde zer dan;
kastigu-klase guzik
dizkidate eman,
ta aurrera ez dakit zer
ikusiko dedan.

33/ Noiz sartuko ote naiz ni
sagardotegitan,
txuleta bat jateko
txit erre berritan?
Ta ez, orain bezela,
denbora erditan
zorri ta tximutxakin
ni beti erritan.

34/ Makarrikan ez degu
eukitzen goizian,
ez baigera lotâtzen
loaren pozian.
Pena ez al da emen
sasoia pasian
ola egon bearra
inpernu bizian?

35/ Gaur Gabon eguna da
ta biar Egoarri,
ala danikan ez det
maiean igarri;
atzoko jan berdiña
didate ekarri,
gañera arrantxeroa
berandu etorri.

36/ Gabon gabaz lenteja
nere aparria,
bazkaltzen ogia jan,
au da komeria!
Len bixigu ta guzi
orain inbiria,
errukigarria da
nere ibillia.

37/ Burruntzalikatxo bat
nere razioa,
aitatzeak eman dit
amorraioa;
jan orduko egiten du
tripan azioa,
alaz guztiz badauka
ixtimazioa.

38/ Millaka asko dago
gaur ni bezelaxe,
estetatik dutenak
sentitzen oñaze;
ez baigera egiten
otordutan ase,
tripako miñak gaude
orreatatikantxe.

39/ Urteak duan egun
alaitsuna gaur da,
Egoarri zoragarri
mundu guzin au da;
bañan alpixtik gabe
au ere bai aula,
etxe onek ederki
erakutsi nau da.

40/ Len bezin jator ez det
orain nik ospatzen,
etxeko jan ederrak
ez ditut probatzen;
noizean bein osabak
zerbait dit bialtzen,
orreatikan iñor
ez det gonbiatzen.

41/ Egoarri bigarrena
ez dirudi danik,
nai ezik atzo utzia
jaten ez det lanik;
egun oietan ez nun
asko usteko nik,
ezpañ koipetu gabe
geldiko nintzanik.

42/ Tripa utsikan eta
lan oiek artzea,
iñork ez daki zer dan
bertsoak jartzea;
au da artaldetikan
ardi bat galtzea,
malkar gorritsunetan
jan billa ibiltzea.

43/ Bartarratseko nere
loaren graziak:
pasteleri batean
lau ordu pasiak;
osorik sartzen nitun
zetozen guziak,
amets goxoak baña
ni beti gosiak.

44/ Ametsetan dijoaz
une ederrenak,
ala dio emengo
gizon azkarrenak;
batuko ditut itzak
nere ta arenak:
ikusteko gaudela
emen senperrenak.

45/ Soñeko alkandorak
amar arabaki,
oiek nola konpondu
ezin erabaki;
jostorratza artzeko
gauza ez naiz aurki,
ezurak indartzeko
boniato jaki.

46/ Bukaeran joan zaizkit
buruko zentzuak,
ez indarra izan balu
emengo pentsuak;
oi ta amazazpigarren
urte gosetsuak
neri jarri azi dizkit
orlako bertsuak.(1)

(1937, abendua)

(1) *Zeruko Argia* astekarian, 1967, Uztaillak 9, sail ontako amairu bertso argitaratu ziran: 1, 2, 4, 5, 37, 24, 27, 31, 10, 43, 44, 45 eta 46'garrena, orden ortan eta aldaketa batzuekin.

SAN BLASKO ANTTONIORI

(Doñua: "Adi zak, mutil mañontzi")

San Blasko Aritzetako nere lagun Antonio Urre-
tabizkaiari, Duesoko espetxetik ixilka bialduak.

1/ Astera niak kantari,
pasadizoa kontari,
mundu onetan gertatu zaidak
amaika komeri.
Bañan etzaidak komeni
or esatea iñori;
alkartu arte bertso oik gorde,
aiskide Andoni.

- 2/ Iregandikan aparte
nagola ia bi urte,
oraintxe ere alkarren berri
etzekiau bate.
Nik emen eskutan kate,
ondo lotuta anak e;
i onezkero jarriko intzan
Tolosan alkate.
- 3/ Laga badek baserria,
orain lantoki berria,
nolanai ta're jantziko uan
txapela gorria.
Negarrez zegok erria,
gauza errukigarria;
bazegok pixkat, poztuko bada,
or gure premia.
- 4/ Inguruko baztar guzik
anai-odolez igurtzik;
gezurra dala esaten baitek
bizkarren jo itzik.
Ik ez artu oien gaitzik,
lengo bideak jarraitzik,
baldin txapela aldatu badek
ez dadukak lotsik.

5/ Errira zeudek eskatuk,
ala enteratu gaituk,
paperen batzuk, ikus dezaten
nola geran oituk.
Zentzuk ez bauzkak nekatuk,
ondo ipiñi pekatuk;
ez aiz gizona, informe txarrak
bialtzen badituk.

6/ Erorrek dakik ondona
informeak egin nola;
oroitu adi kulpa aundi gabe
kartzelan nagola.
Batere ez bazaik ajola,
alperrik ari nauk ola;
bañan au ez dek neri tokatzen
zitzaidan kaiola.

7/ Emango diat aitzera
prisionero naizela,
iltzen banaute ondorengoak
kanta dezatela.
Erioztarren antzera
sartu natxotek kartzelâ,
garai batean Iparragirre
Tolosan bezela.

- 8/ Natxok bizitza beltzean,
Dondai zarraren antzean,(1)
arri-burnizko kaiol ezpatak
aurrean da atzean.
Begiratu txar muitean,
bizia zeukat utsean,
au dek gizona katez lotzea
mendi gurutzean.
- 9/ Orra egin gabe kalterik
ezin iriki aterik,
lau illabete ontan ez diat
ikusi atarîk.
Inpernun natxok bizirik,
dana oñazez beterik,
ama ikusteko ilusioa
etzeukat besterik.
- 10/ Ez bada uste, Andoni,
emen nagola ondo ni:
garbantzo erdi gordiña eta
zatitxo bat ogi.
Lenago kolorez gorri,
orain zuriak etorri,
aman itzala zer dan ondo nauk
kontuan erori.

11/ Baldin badaukak aukera,
bialdu, motel, okela;
pentsatzen natxok laister goseak
il bear nautela.
Gorputzez nago motela.
izketan erdi totela,
mutil gaztea indartutzeko
au dek, au, otela!

12/ Atza zeukat beatzetan,
zorriak berriz galtzetan,
au nêkin aña ez dek saiatzen
zozoa matsetan.
Gau erdian ametsetan,
goizaldera tximutxetan,
beste gauzarik ez dek arkitzen
orlako etxetan.

13/ Itzak ez badu garrantzîk,
orain eskatuko ditzit,
alkandora ta bi musu-zapi,
al badek, bialtzik.
Etzeukat neronen galtzik,
soñekoak bestek utzik,
puzkar-butroia pare bat eta
oiek ere autsik.

14/ Anketan zeuzkat gauz fiñak:
egurrezko espartziñak,
kristal puskakin eskuz neronek
pazientzin egiñak;
paperezko galtzetiñak,
kolorez zuri-urdiñak,
eskerrak nere anak ez tula
ikusten ebiyak.

15/ Al dekena bial zak ik,
ez beintzat jarri aitzekik,
oñetatik zer sufritzen dedan
iñork ere etzekik.
Orduak dituk luzetik,
egunak berriz gosetik,
amaika negar gaur iregana
baziak Duesotik.

16/ Amaseigarren bertsuan,
nai badek esan auzuan
lagun bat nola arkitutzen dan
goseak Duesuan.
Esan zak biotz osuan:
"Au ark merezi etzuan";
gaiztoangatik onak pagatzen
dula geientsuan.

- 17/ Zeñi zer esan kontua
euki zak ondo artua,
itz batengatik etorri leikek
komeri santua.
Sendatzen ez da txartua,
zetozen batzun txertua,
alde batera ez natxok damu
kartzelan sartua.
- 18/ Lur ori zapal nai nikek,
zer gogo dedan baikikek;
joango nauk berriz, ez banau iltzen
balak edo gripek.
Ire lagun aberkidek
au ere desio likek:
oraindik ere bizi naizela,
galdetzen baditek.
- 19/ Jaunak lagundu gaitzala,
pake on bat egin dezala,
bestela beintzat bazetorkidak
betiko itzala.
Jenioz natxok zitala,
soñean zorri kintala,
burrukan berriz ibillia dek
nerekin fiskala.

20/ Jueza ere ementxen nian
fiskalan aldamenian;
alare ez nauk asarre, ontan
utzi nautenian.
San Migel inñularrian,
situazio txarrian,
nik zekit zenbat gauz pasatu zan
nere barrenian.

21/ Geroztik beti elurte,
pizti bezela naukate,
preso betiko ni eukitzeko
asmoa daukate.
Bizi guziko giltzape
penagarria litzake,
geiago San Blas ikusi gabe
ilko banintzake.

22/ Nola aste ala jaietan,
baserri maite oietan,
urruti gabe or nintzan beti
edo geienetan.
Goxo pozik jolasketan
ibiltzen nintzan gaztetan,
amaika xalto aterea naiz
goiko belazetan.

23/ Lenago aman onduan
ezerren paltik ez nuan,
bertsoak jartzen bururik ez nun
nekatzen orduan.
Orain mixeri osuan,
salda beroa auzuan,
gose negarra beste gauzarik
ez dago Duesuan.

24/ Ixilka irakurtzeko,
nolaz nagon igartzeko,
orra ogei ta lau bertso jarri
iri bialtzeko;
pake denboran saltzeko,
salda beroa artzeko,
nai dun guziak bina erreal
orri bakoitzeko.

(1937)

* * *

Zeruko Argia astekarian, 1968 urtean, Garagarri-llak 16, sail ontako zortzi bertso argitaratu ziran: 10, 2, 3, 11, 7, 12, 21 eta 8'garrena, orden ortan eta zenbait aldaketarekin. Baita beste lau bertso auek ere:

Astera nua kantuan
Santa Mariko Puertuan,
onela ditut penak aztutzen
etxe giltzatuan.
Gordetzen badet buruan,
ezta jakingo munduan
ogei ta iru urte ederrekin
gaur nola nagan.

Karta artu dek emendikan,
oiek jaso ixilikan,
lengo lagunik billatzen badek
ez gorde itzikan;
jana bialdu ortikan,
poztuko nauk gogotikan,
gure Jainkoak ezтик galazten
laguntasunikan.

Biok pekatu berdiña,
euskeran alde, jakiña;
orregatikan erderantzako
eztet artzen miña.
Amak egin nindun piña,
berrea dakarkit griña,
naiago nuke euskaltzaleok
sei milloi bagiña.

Orma da zabala neurriz,
luzean lau metro berriz,
tartean-tarte gau eta egun
zaindariak dabiltz;
ate aundiak amar giltz,
ezkur amets alper gabiltz...
Naiago nuke enara beltza
biurtuko banintz!

(1) Dondai zarrai, garai bateko tolosarren bat izan omen zan.

URTEZAR, URTEBERRI, BETI BERDIN

1/ Oi ta amazpigarren urtea,
izandu zera zakarra,
amabi illabetetatik ona
ez degu izan bat bakarra.
Bide luzean ibilli dezu
oso pausaje makala,
erdibituta utzi gaituzu
ez negar da ez algara,
guk noiz da nola zelaitu arte
utzi diguzun malkarra.

2/ Amar eunko ta bederatzireun
oi ta emezortzigarrena,
zu guregana etorri arte
larri euki det barrena.
Zu zera urteak duan egunik
alaitsu ta ederrena,
egunez mara-mara elurra,
gabean izartsu dena,
zu ere ona etzera izango,
eman dizut igarmena.

3/ Oso egoaldi gordiñak dabiltz,
ez da izango gauz onik,
ez nuan uste zarrak utzia
gazteak artuko zunik.
Belauneraño elurrean da
izotz galantak egiñik,
gose ta otzak il bearrean,
kaiol itxian ez det nik
esango txorik iltzen dirala
ez dutenean lurmenik.

4/ Eguna joan ta eguna etorri
ta beti berdin gaude gu,
nola joan uda, ala udazken,
etorritzen zaigu negu.
Emen gaudenak egin zaiogun
Jaungoikoari erregu,
esanaz: Aita, geon etxetâ
lenbailen joan nai degu.

(1938, urteberri)

ESPETXEKO KONTUAK

Gaur bakar-bakarrik
nago gelan,
ez jan da ez edan,
ez dakit
zer ikusiko dedan.
Ezpañean errekiña,
palmeraren osto
igarrez egiña.
Kea atera asko,
eztarri bera miña,
nere buruari "asto"
esanaz.

Ontatik balitxok diña!
Illunpe ontan itun,
baña beti tintun.
Zer etorriko zai
ez nago lasai.
Lagunak auzira
dar-dar joan dira,
itxaropenez arlote.

Zerbait gerta ote?
Auskalo!
Gaur naiz izan Lazaro,(1)
nork egin lasa lo?
Etortzen ez badira aguro
Andoni ta Praskulo,
nik zer egin gero?
Azkar da bero,
ez banaiz ero,
gelari zulo
egin goizero,
alde egiteko
andikan gero.
Ateak ez balituzteke
itxiko,
bakarrik ere nuke
etsiko.
Baña kaiol txar au
ain dago itxirik
eta dana ixilik...
Bakar nago,
oso bakarti,
beti bildurti.
Nun ago, Andoni?
Nun aiz, Patxiko?
Ez natxok ondo ni;
zuentzako bada odoldi,
neretzako malko-aldi...
Elurte aundiz piztiak
daduzkaten piu-aldi tristiak,
nik zeuzkat oiek guztiak

zuengatik, lagun maitiak.
Otoitz-egillea naiz,
ondo ta maiz:
"Jauna, onuntz betor garaiz
kentzera gose gaitz.
Estali lurra ogi ta arraiz,
galdu emengo elur ekaitz.
Biotz gaiztoa ondu,
nerea kemendu,
ta lenbailen lurmendu.
Gutzaz erruki,
senda gaitz-toki.
Zer egin ongi
Berorrek daki.
Lagunak aurki
berriro arki.
Eskatzen diot orixe baiki,
gizon-gizonki".
—Arraioa! Alare, etorri
zeratenean,
ez dek ezer.
Orain netxoan
unerik aulenean.
Nere izatea zer?
Utsa geienean,
batez ere bakardadean,
otoitz egiñaz milla bider.
Berriro irurok alkardadean
—au da gauz eder!—,
izketarik goxoenean,
zuzen, ez oker,

pake-pakean.

– Aizak, Andoni:

zer dio juezak?

– Juezak?

Motel, motel erdi erotuan

egon nauk ni.

Sinistu azten ez dituk errezak.

Egia esan da gezurtizat.

– Aizak, Patxi:

ta iri zer iruditu zaik fiskala?

– Ark berriz itzero atxi,

ta jueza bezin zitala.

Egia esan da

begiak itxi.

Ogei urteko itzala,

lasa egon gaitezen etzanda.

– Ogei urteko egote?

Neri amar geioko itzalpe;

ala esan didate.

Egia balitz,

poztuko lirake.

Ai! Txoria banintz,

nun ote nintzake?

Indotxinan barrena

joango nintzaizuteke

aurren-aurrena.

Gero andik

ontzian egonaldik.

Orra esan egitan:

illargiaren inguruan

egongo nintzake alditan,

banintz bezela
aingeru, an.
Emen bestela
beti inpernuan.
Utsa gaitz asko egin banuan.
Ezer ez detela,
onela egon bear munduan,
abere moduan.
Anka ankari ezin eman;
gorputza, berriz, datorkit merman.
Buru-besoak asiak egan;
ez dakit zer ikusi bear dedan.
Lenengo izketa-aldian
juezak zer esan zidan
esango det segidan:
– Nor aiz i?
– Nor naizen ni?
– Bai. Orain jakitea
litzaidake komeni.
– Bada, ni naiz
angurri ugari
jandako gudari.
Tolosako erriko
Plaza Berriko.
Santa Marin kristaututako,
San Blas goinean azitako
seme olako.
Naiz eman iru zartako,
detalle geio zertâko?
Berorrek orain billatu beza
ortikan naizen nolako.

Aibeza: ta beok
ez al dakite nor naizen?
– Bai, bai. Bagiñekigun.
Luis dezu izen,
Rezola abizen,
ta Tximela geienezan deitzen
dizute,
etzeralako gizen.
– Zeñek bialdu ditun
jakin gabe
ez nago konforme
oinbeste informe.
Aibeza, aibeza: zer dira? Onak?
– Bai, gizon, bai;
erregaliko bonbonak.
Zure alde daude sonak.
– Nork bialdu ote?
– Orain buruzagi dagonak.
– Alare, alare...
Ez da ezer ere.
Oraindik badaude gizonak.
– Aizu, gudari:
esan bear dizkidazu
zer egin dituzuan
guda edo gerratean.
Pozik ibilli al zera
gorri tartean?
– Ez, jauna, ez.
Ez batean
da ez bestean.
Nere lurra zaintzen

nuan bitartean,
ainbestean.
Bañan gero erbestean...
Esango diot aoa betean
obea dala bizi pakean.
Ez nuan inun gaitzikan egin;
bi lur zapaldu, bitan berdin;(2)
bildurra apaldu nere atsegin,
pekatuaren bildurderin,
tiroaren suan erdin,
guda-usaiak berak min,
mendiak alkarri otsegin:
"Gaur sartuko gaituk, baldin
badago beintzat zero urdin,
kañoi, fusil da egazkin".
Gora begira, oien azpin,
alemanaren biotz gordin
proatuak gera ludin,
etsai gaizto eta sorgin.
Mende erori ez nedin,
askotan atzera arin.
Beste gaitzikan ez det egin.
– Bueno, bueno, ez dago gaizki're,
ta aurrera bear degu adiskide,
aztuaz asarre-bide.
Gudan gudari gradu gabekoa
edo zer ziñan artekoa?
– Ni, ala?
Esango diot bereala:
talde burutakoa.
– Zenbat izarrekoa?

- Iru izar.
– Alajainkoa!
Jaio baño len bizar?
– Bai. Ni naiz izardunetan
gaztenetako;
euskaldunetan
gañera, ez azkenetako.
– Ta pin jokatu al zenduan?
– Bai. Ustel ez beintzat.
Odol nereko anaiak,
indartsu eta alaiak,
nik bezelaxe eskuak garbi,
mantxa gabeko garaiak.
Naiz ezagutu garbaiak,
gudaldi edo batallak,
zintzo jokatu degunak
gera onelako lasaiak.
Estugo daude etsaiak.
Zenbaiten barruan
arra dabil barra-barra;
alako buru arruan
aize txarra.
Berorri zer kastigu dedala
iruditzen zaio?
– Geienaz iru bat egun dala,
fiskalari esango zaio.
– Ta arek esaten badu
ni iltzeko?
– Orra dana galdu.
Baña zu lasa egon.
Ala baldin bada,

ederrak dago aditzeko.
– Protxua zioz ni il da gero,
zuk aundienak esan arren!
Il baño len
ez al dio esango
nor naizen?
– Noiz?
– Gaur bertan joan bedi
ri-rau!
– Ez dakit... Zu salbatzearren
pin, ni iltzen banau?
– A! Ontarako ekarri
al dezute lege au?
Ni nagon bezela elbarri,
arratsaldeko seiak eta barau,
ilko ote nauten
bildurrak aurten.
Ez da xamurra onela egoten.
Ez banaiz azkar egiten irten,
laister naiz zerun jokatzen tuten.
– Zerun?
– Apika inpernun,
txarrikan egin gabe mundun.
Jaunaren aurka zer egin nun?
Aibeza: berorrek dionez
dago
beterik fedez;
da ni, orain diotenez,
nago,
jokatu detalako legez,
damu? Ez!

Irakurleak,
Jueza eta ni bertsoetan ere
esaten det naiko komeri.
Orain, juzgatu ninduteneko
oar batzuek esatea
zait komeni.
Goizeko zortzi-zortzitan,
ogei ta amazpigarren
urte barrenetan,
nola zan ere illa?
A, bai: urrilla.
Atea tin-tan
joaz,
nere billa
sekulako gizon-pilla.
Eskuak lotuaz
naramakite.
Nora?
Berak dakite.
Leitz-zulora?
Esan liteke
bai, bai, alatsu.
Ni ez alaitsu.
Biotzak tik-tak.
Ez dira
une politak.

(1938)

(1) Lazaro eguna, Erramu egunaren aurreko igandea da; 1938 urtean apirilak 3 zituala gertatu zana.

(2) Gudari zebilela, bi probintzi edo bi lur zapaldu zituan geienbat Tximelak: Gipuzkoa eta Bizkaia.

DUESOTIK CADIZERA

Euskaldunak Puerto de Santa Mariara, eta andaluzak Duesora.

1/ Agurra ukatzen dizut
biotzetik, Dueso,
zaindu dezulako zuk
oso gaizki preso.
Zure itzalpean ni
urte oso-oso,
egun bat ez det pasa,
ez ordu bat gozo.

2/ Goizeko bostak dira,
datorkit ordua,
begirik itxi gabe
galdurikan lua.
Etxeaz aldatzera
Cádizera nua,
ura ere, zu bezela,
ote inpernua?

3/ Gizon asko il dezu,
ori dakit ongi
testigu naizelako,
guzia da egi.
Goiz batean amalau,
oso ezagun bi:
Azkue jauna eta
bestea Markiegi.

4/ Patioan zan meza
preso guzintzako:
laguntzalle, apaiza,
ta sermoitarako,
azken ildakoentzat
otoitz egiteko;
zigortu egin dute
oi esan dulako.

* * *

Agur, Dueso, ez al naiz berriz
etorriko baldinbaite,
urte betean emen bizitu
naiz, baña etzaitut maite.
Santa Mariko Puerto aldera
emendik naramakite,
gerra dabil da ara orduko
iltzea ere baliteke,
nere etxean ai zer negarrak
berri au balekitekete!

* * *

Azkeneko talde edo espedizioan bialdu ninduten.

Lenengo andaluzak Duesora sartu ziranean, tolosar sendagille zan Luis Goñirekin nengoan sendalekuko atean, eta onela esan zidan:

– Bazetorrek jende ederrik!

Bederatzi puntuko bertso au ipiñi nuan:

Ara or nun dagozen
larogei andaluz,
Cádiz aldetik dira
etorri onuntz.
Bat eziñean dator
lagunari elduz,
naigabeak emanda
ankak in dio uts.
Erori dan moduz,
lurra jo du buruz,
jendea bakanduz
gizon bat ankaluz;
atzelaria da ta
ibili kontuz.

(1938, agorrak 21)

* * *

Santa Mariko Puertoan. Espetxetik espetxera al-daketarik egin ez kero, bederatzi egunean kastigugelatik irten gabe egon bear. Ez dek toki ederra!

Ekarriak gaituzte
bagoitan itxita,
iru egun bidean,
iltzeko etsita.
Estazio guzitan
ukatu bixita.

Lenez gañera kiloz
ederki jetxita,
alare pozik gaude
sano iritxita.

Kastigu-gela ortan lau lagun giñan. Guretako iru,
euskeraz egiten genduanak. Laugarrenak, berriz, nai
eta ezin. Guk ogei ta iru urte, eta arek ogei ta bat.
Bilboko semea. Bertso au bota nion:

Aizazu, Madariaga:
nere esanak ez laga,
ongi dakizu euskotar baten
semea zerala.
Euskera ikasi bear da,
gu bezalaxe, al bada;
ez al dakizu galtzen badegu
ezer ez gerala?

Kastigu-gelatik irten nintzanean, Dueson alka-
rrekin egondako gudari batzuekin bildurik, bizkaitar
batek, onela agurtu ninduan:

– Kaixo, Tximela! Zelan etorri zara?

Nere erantzuna:

– Kristorenak, Kristorenak gera,(1)
Kristonak ikusi ta etorri gera!

(1938, agorra)

(1) Garai bateko eliz kanta baten asiera.

ESPETXETIK NERE GURASOEI

("Askok esaten dute ezkondu, ezkondu" eresiaz
abestu al izateko)

Gurasoei? Bai, gurasoei. Aita, amabi urte nituala
il zitzaigun. Ala ere, egoera ontan, aita-ama biak go-
goratzen nik. Gañera, nere espetxeko lagun guztie-
kin batera abestu al izateko idatzi nituan.

1/ Espetxean sartuta
txoria bezela,
txikia nintzan era
oroitzen naizela.
Zuen besoetan maite
ta pozik nintzela,
ez nuan asko uste
ikustea orrela.

2/ Arantzaz beterikan
dago emen dana,
biotza urduri da
gurasoengana.
Ai, oraintxe baletoz
aita eta ama!
Nun goxoago zuen
besoetan baña?

3/ Emendik ikusten det
nun dan maitasuna,
lore-jantzian garbi,
gezurrik ez duna;
onek ez baidu estaltzen
arantz zorrotzduna,
usai goxoa eman da
eskatzen ez duna.

4/ Etzaituztet aztuko,
guraso maitiak,
eriotzak azpian
artzen naun artian;
zuen egizko maitasun
dago agirian,
lagun danak nigana
aztu diranian.

5/ Ai, emengo gau illun
izarrik gabia!
Bakarrik agiri du
samin naigabia!
Zein izandu ote da
nere illargia?
Guraso maitearen
oroitz-irudia.

6/ Ai, amatxo maitea,
ez egin, ez, negar,
zu orrela ikustek
iltzera bainakar;
Jaunak bidaliko du
egiaren izar,
bere argiz xamurki
laztantzeko alkar.

Tartetan abesteko:

Ama gaxo, aita maite,
ez egin negar orrenbeste;
zuen ondora oso laiste
joango natzaizute.

(1938)

NERE SENDIA TA NI

(Doñua: "Iparragirre abilla dala...")

- 1/ Anai zarrena elbarrituta
Frantzian dago sendatzen,
aren bitartez aman berriak
osabak dizkit bialtzen.
Ondo omen dago an,
ni naukala gogoan.
Baleki nola nagoan,
gaxoak iru zapi negarrez
bustiko litu gaurkoan.

- 2/ Tolosatikan eskutitz ori
artzeko banun garaia,
nunbaite ez da asko estutzen
nere osaba lasaia.
Illoba dago triste,
naiz bota iru txiste;
baleuka naiko alpiste,
beraren ama ondo dagola
eukiko luke siniste.

3/ Semea gaizki nolaz baidagon

ama ere txit alatsu
egongo dala, osaba, ezin
gauz ori kendu didazu.
Kartaz zuk ni engaña
nai ninduzuke; baña
preso batek, alajaña,
iru urtean ikasi bear
kanpoko alprojak aña.

4/ Bartzelonara joan ziran ama,

arreba eta izeba,
aiek nola bizi diran nere
ezin egona auxe da.
Artu baño len lua
dator nere buruâ
atzoko bonbardeua.
Ez al zan beintzat antxen galduko
nere famili osua!

5/ Sei aste barru artu det beste

karta polit bat amana:
"Ai, nere seme, goraberakin
mundu onetan au lana!
Francok emendik bial,
ta Tolosara biar
derrigorrean joan biar;
gure erritarrak begiratua
botako didate ziar".

6/ Erantzun diot: "Amatxo maite,
ortik etzaitez mugitu;
gure errian lege arauak
oso txarrak jarri ditu.
Tolosâ joan orduko,
kartzelâ bi orduko;
gero illea buruko
moztuta gelditu zerala zu,
beste askoren moduko.

7/ Gañera berriz egin digute
etxe guzia lapurtu,
aiton-amonen kuadro ederrak
baitare danak apurtu.
Aitona liberala
izan zalako dala
oraingo bengantza dana
badakigu, ta etzaitezela
jaioterrira joan, ama.

8/ Andaluziko erri batera
preso naute ni ekarri,
osasun onak lagundu baña
tripetatikan elbarri.
Jateko garbantzu lau,
lotara askotan barau,
egunez negar, esna gau;
Francon aldera biurtutzeko
tokitara ekarri nau".

(1938)

**NERE AMARI
SANTA MARIKO PUERTOTIK**

Au da nere zaletasuna, eta berak ematen dit osasuna.

1/ Aitaren egin zerbait
esan baneike, ta
sartzera noa oso
mintzaldi tristetâ.
Ez dedin galdu gure
goxodun izketa,
iriki nai det itxi-
ta dagon krisketa,
jakin dezan jendeak
nere ibilketa.

2/ Gudaren aurretikan
Tolosan nenguan,
beste bost senidekin,
amaren onduan.
Lenengo tiroekin
aldegin genduan,
iru urte barru ille
zuria buruan,
orra disgustu txarrak
zer ekartzen duan.

3/ Jaio ta azia naiz
Tolosako errian,
ogei bat urte arte
nere pamelian.
Penaz egatu gendun
geundenak kabian,
orain ardi galduak
bezela Españian,
alkar ikusi gabe
joan dan aspaldian.

4/ Anai bat gerran il da
bestea elbarritu,
Baionara joan eta
zauriak berritu.
Amatxo Bartzelonan,
ni preso arkitu,
biotzikan ezin det
iñolaz alaitu,
naiago nuke aien
berriak banitu.

5/ Bartzelonara joan zan
gerraren igesi,
Bilbao ta Santander
zapalduz lenbizi.
Iru urte ontan ez nau
gaxoak ikusi,
nere gisa ura lasa
ezin leike bizi,
etzituan semeak
alperrikan azi.

6/ Osaba baten bidez
gaur artu det karta,
bertan dator neretzat
berri bat aparta:
danak ondo dirala
naiz il zana palta.
Lasaitu nadin, ama,
zu bizi zera-ta,
lurreko goraberak
orrela dira-ta.

7/ Giltzapeturik dago
Aitorren izkuntza,
ta berak egiten dit
bertsotara bultza.
Alkar-urruti gaude,
auxen da gurutza!
Ni ezin joan ninteke,
zu atoz onuntza,
semearen bizia
nai badezu luza.

8/ Emen ezta entzuten
osto baten txintik,
eztago len bezela
egiterik txistik.
Gaba esna igaro,
eztaukat siestik;
boniatok ezurrak
indartzen badizkit,
a zer mutilla joango
naizen ni Cádiztik!

9/ Azken agurrarekin
zuk begiak ibai,
atxilotu ezker
nereak beti blai.
Lagun jatorrak dauzkat,
gaur eztira nunai;
alare itun beti
zure bixitan zai,
semea ikustera
atoz, ama, lasai!

10/ Egun illuna dator
da gaba zekena,
ai, auxen da tristura
etortzen zaitena!
Tribunalak bota nau
betiko itzal-pena
ezertxo're egin gabe,
au ez al da pena?
Baldin ez al da izango
emen nere azkena!

11/ Barrendikan datorkit,
eztizut gezurrik,
berriz ez ote dizut
egingo agurrik.
Andaluzian ez det
utzi nai ezurrik,
Tolosan il nai nuke
zurekin bildurik;
Jaunaren aurrerako
eztaukat bildurrik.

12/ Zu utzita joan nintzan
sasoi ederrean,
ogei ta bi urtekin
ez nago indarrean.
Gorputza aula daukat
gogor bearrean,
baña poz bat bakarra
biotz barrenean:
euskeraz ikasia
zure bularrean.

13/ Begirik ez itxi nai,
idekitzen lana,
indartzeko auzoan
botika ta jana.
Jaunak nai beza berriz
joatea zugana,
pakean bizitzeko
azturikan dana,
paseak pasa eta
alkarrekin, ama!

14/ Berdin zait Eguberri,
berdin zait Lazaro,
nik emen ezin egin
iñolaz lasa lo.
Eztago irauterik
onela luzaro,
zure itzal gozoa
ez nêkin balego...
Gaur maite zaitut, ama,
dana esana dago!(1)

(1938)

(1) *Zeruko Argia* astekarian, 1967, maiatzak 2, sail ontako amabi bertso argitaratu ziran: 3 eta 10 ez bestea.

TOLOSARATZEAN POZA

1/ Bai, ni len ondo nere errian;
ta orain, berriz, ordun bezin
jator nagonik ez bada uste
espetxean Andaluzin.
*Ta,... Tolosa; ta, Tolosa,
ni zugantzean, ori poza!*

2/ Amaika illabete Dueson igaro,
ta gaur nago lendik urrin;
ango goserik ezin kendu ta
aoko zulozik lurrin.
*Ta,... Tolosa; ta, Tolosa,
ni zugantzean, ori poza!*

3/ Txanponik ere batere gabe
oraintxen nago ederki;
gaurko egunean bat nola dagon
norberak ondo badaki.
*Ta,... Tolosa; ta, Tolosa,
ni zugantzean, ori poza!*

(1939, uztailla)

EUROPA NEGARTI

- 1/ Europa guzin trumoi soñua
ixilka beñik asia,
joan daneko aspaldi ontan
burrukan dabil aizia.
Lurrean ere asarre dago
Italiakin Frantzia,
alemanakin inglesa eta
finlandesakin Rusia.
Gizon bat dala medio dago
nasturik mundu guzia.

- 2/ Aleman oiek pake gizonak
beñere izan ezta,
emengo guda amaitu orduko
sortua dute bestia.
Egazkiñez ta izkilluz dago
gaur leporaño betia,
musean ere oi ta amaikakin
zail ez da izaten astia,
alaz ta guzi kostako zaio
opotik irabaztia.

3/ Nola len Kaiser, ala orain Hitler,
beti bada erokoia,
beñepein ortik geinean sortzen
dute gudako sasoia.
Eliz-goitarra izana zan bat,
orra bestea masoia,
ta Italia bere morroi da,
era berean Japoia,
merezi du ta artu bear du
izugarrizko jipoia.

4/ Erroman dago zaunkari ona
ixiltzen ez dan zakurra,
zein-da ona dan luzaro gabe
sartuko zaio bildurra.
Nolaz baidakin datorkiola
Afrika aldetik egurra,
bizi danantzat etorriko da
mututuko dan eguna,
baldin ez al du egingo emen
geiago berak nai duna.

5/ Poloniara jo alemanak
dana apurtuz su-eraz,
Beljikan ere legeak autsi
ta artu dute Bruselas.
Frantzian berriz Verdun pasa ta
bartzarrak bete ultzeraz,
Mundu guzia artuko dute
orain dabiltzan tankeraz,
Ameriketâ irixterako
mintzako dira euskeraz.

- 6/ Danok dakigu nola dabillen
Mussolini guda billa,
orixe dala medio dator
izugarrizko naspilla.
Izkilluakin mugan zai dago
gudako frantzes mutilla,
erromatarrak zapaltzen badu
oin bete *Tour*'en tokiya,
sinistu zagun egingo dala
arrautzik gabe tortilla.
- 7/ Amerikan da Ozeanian,
Afrikan eta Asian,
arritzen dira Europa dana
negarrez nola bizi'an.
Munduaren bost parteetatik
au dabil marka pasian;
orain ainbeste odol ixurtzen
bada denbora luzian,
anima salbo jarriko gera
pizti gaiztoen antzian.
- 8/ Guda sortu da, ez da gauz onik,
au dio gizon azkarrak,
Amerika ta Japoi aldetik
datoz notizi kaskarrak.
Mundu guzia artu omen du
alemanaren sugarrak,
bidali ditu lur, itxasoz ta
goi urdiñera indarrak,
Jainkoak beste iñork ez daki
orain datozen negarrak.

(1940)

ATXILOTUAREN TXAMARRA

1/ Txamarra ori egin zuana
kartzelan amabost urte,
arpillerakin egiña dago,
bai josia oso fuerte.
Urteen buru ezta arritzen
grasez egitea bete,
eta joscura-zulo guzitan
zorriak artzea parte.

2/ Amalau preson bizkarretatik
pasea izan bear du,
nik ez nekian gauz ori bañan
guardianak au esan du;
eta berritan nola egin zuten
beatzi pezetan saldu,
gaur bost kuarton emango det nik,
iñork nai badu azaldu.

3/ Amore aundiko txamarra da ta
beko barrena belaunen,
besoak beatz-muturretan da
botoirik gabe berriz len.
Au egin zuan sastrea preso
oraindik dago Mahónen,
negargarria iruditzen zait
neroni ala nagonen.

4/ Urte betea bakarrik ezta,
beste batekin da pare,
ondo irten ezkerro emendik
utsa litzake alare.
Norbera dala danok dakigu
zer egin txit aren jabe,
sastreak bat il omen zuan ta
ni berriz iñor il gabe.

(1940)

ORRA AZKENEAN!

Orain arte, orrenbeste denboran, atxilotu bat izan naiz. Ala ere, berriro libre! Baniken garaia!

Santa Mari Puertoko espetxetik gaur atera, eta bertso jartzeari ezin utzi.

1/ Urte bete gudan da
iru espetxian,
laurak joan zaizkit bizi-
era oso motxian.
Milla lareun eta
irurogei egun
nik dakit nola bestên
mende egin ditugun.

2/ Ni naiz noiz aske bada
jarri zai egona,
azkenean iritxi
zait gaur ordu ona.
Askatasuna egiñik
izenpetu orra,
iru urtekin ordain det
bost xentimon zorra.

3/ Santa Mariko Puerto-
ko kalean nago,
ezin egiñik pozez
jan bai, bañan ez lo.
Fondako amak negarrez
jo dit ixil txalo,
esan nairikan: "Nere
semea antxen dago".

4/ "Etxeko andre, lasa
zaitea egondu,
ark e zukanatzeko
txit laister egun du.
Etzaitea biotzez
ortâño bigundu,
semea etorko zaizu
pasata bi mundu".

(1940, agorrak 12)

JEXUXA TA BERE AIZPAK

("Santa Ageda" abestien eresiaz)

- 1/ Joxepita ta *Muxu-gorri* ta
Jexuxa egoten dira,
ni noiz tranbean pasako naizen
goiko leiotik begira.
- 2/ Irurak mutil-zale amorratuk,
izketan ere berdiñak,
aspaldi ontan algara pranko
Jexuxak ditu egiñak.
- 3/ Txoko batean zer egin gendun
erorrek egin den konta,
etzekiñat nik nola liteken
neskatxa olako tonta.
- 4/ Asiera eman denelako
esan beañat egia:
neri elduta egon intzanan
jiratu arte begia.

(1941)

NERE ILLOBATXOARI

Jose Luis Cauqual, senideen aldetik nere illoba
bakarra danari.

- 1/ Gaur bezelaxe gerora ere
izan zaitea etxeko,
osabak esaten dizuana
ez alperrikan galtzeko.
Illobatxoa, gaur zure amak
semea ez dauka saltzeko,
gizon egiten zeranerako
nai zaitu bera zaintzeko.

- 2/ Amatxok zaitu maiten-maitena,
bera baizera, txiki,
seaskan zaudela egiten dizu
txoko batetikan kiki.
Zuk, berriz, xorgiñ jostallu zale,
etxea poztu ederki,
aitak goxoak ekarri eta
osabak jarri olerki.

3/ Zu zaintzen zaitun ama gaxoa
beti dezu aldamenean,
garbitasuna berekin dauka
al dan era onenean.
Ondo-egin oiek gogoan euki
aundi egiten zeranean,
ama zer dan bat konturatzen da
guraso egiten danean.

4/ Gaur aurra zera ta biar zeñek
izango zeran jakingo,
nere bideak baztar utzita
ez al diozu ekingo.
Nere urtetan ez dezu noski
bear ez danik egingo,
jatorriz dezun eusko odola,
ezin esan det garbiga.

(1941)

BELAUN EZURREAN ERI

1/ Ez dadukat, maitea,
beste zer egiñik,
arkitzen naizelako
ibilli eziñik.
Belauneko ezurrean
ez baneuka miñik,
joango nintzake biar
arrastaka beñik.

2/ Zu ikusteagatik
oi egingo nuke,
bizkarren eman arren
amar milla neke.
Etorri nai badezu
ez gaude aparte,
bestela berriz agur
Erregenak arte.

3/ Gaur jeiki naiz arturik
bastoi ta makulu,
oik gabe ibiltzeko
ez nago seguru.
Oian ni exerita
arkatz ta liburu,
noiz sendatuko ote da
nere belaun-buru?

4/ Alkar ikusi gabe
irugarren jaia,
naita're ezin euki
biotza alaia.
Eskribitu gaberik
joan zaidak garaia,
neska ona egongo dek
nere andregia.

(1942)

DESAFIOA

Nere gisa, bertsoekin jolastuz:

Muxika ta Aritzio,
Zumain da Amundu,
Tximelak gaur badauka
zuek aña mundu.
Iparragirrek ezin
naita're lagundu,
Aitzetak botatzeko
ezaguera nun du?

Erantzunak. Aritziok:

Sei etxe marka ditu,
gaur ez dago barau,
seietatikan kontra
atera gera lau.
Asko xamar ez al da
gizon batentzat au?
Tximelak bein bakarrik
toreatuko nau.

Amunduk:

Tximela torero ta
Aritzio zezen,
txuleta ikusgarrik
jartzen bada gizen.
Billeteak saltzen ni
asiko naiz goizen,
torero au ikustera
beko plazâ goazen.

Iparragirrek:

Ez du noski Tximelak
aterako mauka,
bere ustez tontona
kuadrill ontan nauka.
Bertatikan kobarde,
urrutitik zaunka,
berak aña koraje
Martínek badauka.

Aritzetak:

Iruk kanta dute ta
nik berriz azkena,
ni naiz Aritzetako
semerik gaztena.
Onek ez du zezena
motelduko dena,
ea, asi gaitzen
zorrozten eztena.

(1943)

ERDERAZ NUNAI

1/ Nere anaiak, nijoakizute
itz neurrituak biltzera,
erderaz nunai asi zerate,
euskera dator iltzera.
Zeok zoazte zeon lurrean
au galduz ura ipintzera,
guraso onak ziñuzen bañan
zu gaiztotu egin zera.

2/ Bakardadeko oroipenetan
bururatu zait usterik:
mundua mundu dan arte ez da
galduko gure euskerik.
Gaurko semeak erdaldundu arren
ez du sentitzen aulkerik,
erdera oinpean artzeco ez ote
zaigu etorriko aukerik?

3/ Erderak nunbait gure lurrean
billatu leku biguna,
guk noiz egingo ote diogu
onek gaur îten diguna?
Ni naiz bat zu noiz erortzen asi
azkar elduko dizuna,
gudaldi oien goraberetan
dago zure etorkizuna.

4/ Inglesak dira gure izkuntza
asi diranak jatortzen;
Agirre andik pasea, orra
zer gauzak diran etortzen.
Gu len da orain zer geran dute
Ameriketan aitortzen,
esanaz nungo dan jakin gabe
euskalduna ez dala aitontzen.

(1944)

"PINTXANA"

Iñauterietako kanta. Musika, Antton de Pedro jaunarena, eta letra neronek jarria.

Tolosak dituan kale guztiak pasa ondoren, *Zumeta* tabernan genduan aparria. Anttonek an jarraitzen zuan soñua joaz, bañan letrarik gabe. Tabernariari arkatz bat eskatu eta, neronen etorriak alde egin baño len, auxe idatzi nuan:

*Pin, pin, pintxanatarrak gu gera,
pin, pin, pintxanatarrak beti.*

Umore ona pasatzen degu
beti sagardotegian,
gu bezelakorikan ez baita
Tolosako errian.

*Pin, pin, pintxanatarrak gu gera,
Pin, pin, pintxanatarrak beti.*

Antton de Pedrok eskun soñua,
anka batean txalopa,
gu atzetikan erdi mozkorrek
ta jendea txaloka.

*Pin, pin, pintxanatarrak gu gera,
pin, pin, pintxanatarrak beti.*

Neska gazteak, ez egon lotsez
guregana etortzeko,
Pintxanakoak beti zai gaude
zuekin dantzatzeko.

*Pin, pin, pintxanatarrak gu gera,
pin, pin, pintxanatarrak beti.*

(1944, ostegun gizen)

* * *

Bañan iñauteriak pasa ondoren, garizuman sartu
bear...

Gaizuman sartu gera,
agur iñauterik,
etzegoan Tolosan
ala irauterik.
Erabat iru egun
etxera gaberik,
danok gelditu gera
ler ta uts egiñik,
gañera ezin kendu
anketako miñik.

(1945)

TRANBEETAKO ESTRAPERLOAZ

1/ Tranbero danak atentzioa
andia dute oientzat,
noiz etorriko *Izkiña*'n lasa
egoten dirade beintzat.
Iritxi orduko lore bi bota,
esku-azpikoa berentzat,
presa ta bulla izaten dute
langille jendearentzat.

2/ Txoko epelak badakizkitez
gauza goxoak artzeko,
bezperatikan esanda dauzke
mokau onenak jartzeko.
Gero kalera aizea botaz
jarririk erabateko,
au ez da martxa etxera poltsa
osorik eramateko.

3/ Esne, arraultz ta olio, ollasko,
babarrun ixil sartuak,
uniformerik ikusten baute
oien biotzen saltuak!

Azak gañean txukun ipiñi
kamufaturik xextuak,
eskol ederra ikasi dute
gaur basarri etxeuak.

4/ Danak bilduta tranbearen zai,
izketan ari garboso,
zenbat artu ta zenbat gasta dan
lenbizi orri eraso.

"Neska, ez esan iñoiz iñori
ik asko denela jaso;
esaten baden, amak aguro
artuko din sokor-mazo".

(1945)

ONDARRETAKO ESPETXEAN

Berriro ere kartzeleratua. Giltzaperatua. Oraingoan, Ondarretako espetxean. Zergatik? Paper batzuk zabaldu nitualako...

Espetxetuak izaten ditu
—entzun nere abestiak—
orduak oso luzeak eta
egunak berriz tristiak.
Orain ikasi zer egiten dun
lurmenik gabe piztiak:
osto gabeko zugaitz guziak
egoten dira betiak,
nora egatu ez dakitela,
ni bezelaxe gosiak.

(1946)

ZURI NERE BIOTZA

Ondarretako espexetik, nere andregai Ramoniri.

1/ Olerki batzuk zeñi ta zuri
jartzeko badet baimena,
Ramoni, zaitut biotz-biotzez
izan nezaken maitena.
Goxo ta zintzo zurekin nai det
ibilli al dan maizena,
ni naiz zu iñoiz ikusi gabe
oñazez bizi naizena.

2/ Lotan bakarrik nagolako bart
zurekin egin det amets,
galdeturikan egiz nai nazun
erantzun didazu baietz.
Gogo berdiña daukagu biok
nere ametsak dionez,
zure alboan joan liteke bat
Burdeoseraño oñez.

- 3/ Emendik ara oñez joateko
aukera izango zenduke,
zure besotik abitzen dana
ni izatea nai nuke.
Badakit noski ez didazula
itz ori egingo uke,
bestela beintzat nere biotzak
arnasa geldiko luke.
- 4/ Aldizka alako tanpetakoak
badira biotz guretan,
oraintxen ere nerea dago
zutzat eguzki erretan.
Ain nago goxo oroitzen zure
gaurko bixita errejetan,
egin didazun ongarriakin
beñe ez egon penetan.
- 5/ Lau illabete asi giñala,
datorkigu bosgarrena,
geroztik ez det besterik, baizik
zu neretzat ederrena;
nere asmoen berri gaurtikan
jakitea ez da txarrena:
zu uztezkotan joan bearco det
Ameriketari barrena.

6/ Amasei aste dira lenengo
lorea bota nizula,
zuk erdi parrez artu zenduan,
ai, zer nere poza ura!
Biotz berako alaba zera,
nerea ez da elurra,
zugantzarren utziko nuke
Ameriketako lurra.

7/ Ludi onetan mesede baño
geiotan dator kaltea,
ni beintzat orra berriro preso,
nago naigabez betea.
Jaunari otoitz egiozu maiz,
nere bioztxo maitea,
zabaldutzera etorri dedin
Ondarretako atea.

8/ Barruan dedan xamurtasuna
garbi dizut erakutsi,
biotza daukat kilimuka ta
orra zure era utzi.
Nai zaitut iru ta iru ta bi
diran bezelaxe zortzi,
ni naiz zuretzat egimen utsa
ta zu nere amets-ontzi.

(1946, dagonillak 24)

* * *

Urrengo urtean, andregaiia ta biok Arantzazura
joandakoan:

Urteko egun zoragarrina
nere iritziz gaurkua:
andregaiakin Arantzazura,
ezin aztu modukua.
Amatxo, zugar etorri gera
naiz-ta ixuri malkua,
o, zure bidez izan dezagun
goi-zelaiean lekua.

IZASKUNGO AMAREN OÑETAN

Tolosako Figuerido sendagillearen Izaskungo Amaren klinikan jarriak. Nere emazteak an pasa zitu-
tuan bost bat egun, apendizet miñak jota. Eta, zain-
tzearren, gauero an ni. Klinikak sarreran zeukan ja-
rrita Izaskungo Amaren irudia, eta egun gutxi barru
bere koronazioa ospatzeko genduan Tolosan. Erre-
zorik onenak, berari bertsoak. Moldiztegi izenik ga-
beko bertso-paperetan argitaratuak, eta sei egunetan
sei milla salduak.

1/ Azaldu zifan "Nun nago?" esanaz,
zeruak zizun erantzuz,
ango agindua bete zenduan,
gutziz ona baizera zu!
Amatxo, ai zer goxoa zeran
eta biotzez beratsu,
zure oñetan belaunikatuz
jakinduria ekatzu.

2/ Ezaguera dedan ezker
daukat zuregantasuna,
orreatan goizero dizut
eskatzen gauz beartsuna.
Otoitz ondoren apatx egin det,
auxen da goxotasuna,
urrearekin ez da ordaintzen
zure gurasotasuna.

3/ Zuretzat onak geran semeak
ikusitazu zer degun,
ni beintzat pozik nator zugana,
ain zaude goxo ta legun.
Apaingarritzat ekarri dizut
sortatxo bat lore eskun,
zer gutxiago egin gentzake
maite degunak Izaskun?

4/ Lenengo etorri zinaneko lur
mugatsu orren jabeak
zuretzat zuten sinismen ona,
beste txarkeri gabeak.
Guk ere aien kutsu apurrak
badaduzkagu gordeak,
bañan alare oraindik izan
bear genduke obeak.

5/ Zazpi gizaldi bete xamartuk
esan oi dute dirala,
txillar loretsu, arkaitz babeski,
ortxe azaldu ziñala.
Geroztik beti egin diozu
sorterriari itzala,
aurrera ere Algutzidunak
gurekin gorde zaitzala.

6/ Eun da ogei ta zazpi urte dira
ermit ori erre zala,
berritu arren berriz erre zan
zure estalpetxo apala.
Irugarrena berria dezu
merezi bezin jaukala,(1)
au da semea txit bizitzea
Ama gogoan daukala.

7/ Zure kondaira dana ez dakit,
entzunda nago zerbaitu,
bi bider sua etxe barruan
bañan etziñan erre zu.
Nun estalpetu etzekizula
gelditu ziñan beartsu,
berria egin arte Tolosan
elizan egon ziñan zu.

- 8/ Erri guzia errukitu zan
da berria egin zuten,
berriro gora pozik igo zan
negarrez jetxi zana len.
Berriz su artu edo mendia
erditik ez bada austen,
zillar utsa dun koroï eder bat
jarriko dizute aurten.(2)
- 9/ Noiz koronatuko duten euki
zazute gogoangarri:
agorrillaren bigarren jaia
egun ori dute jarri.
Gipuzkoako guraso onak,
zeon sendiak ekarri,
beso zabalik Ama Birjiña
dago ta ongi etorri.
- 10/ Zure izena goratu duna
bikaio dago Tolosan,(3)
oso makala ez da gizona,
Durangotik etorri zan.
Geroztik esan izandu zuan
itz-lekutikan elizan:
"Amarentzako oroitzen ez dan
semea nola leike izan?".

11/ Len eunetatik larogei zeuden
zuretzat oso aztuta,
da orain eunetatik berrogei
zure Kofradin sartuta.
Bikaio jaunak lan asko egin du
guzia gogoz artuta,
amaika etxe txiro jaso du
aberatsari kenduta.

12/ Ez nuke iñor gogor artu nai,
onez nai det adierazi,
erriko artzai zintzoarentzat
milla zorion lenbizi.
Beraren bidez egin dalako
len txertatua itxasi,
erri guziko txalo beroak
ark ez al ditu merezi?

13/ Ai, tolosarrak, nere olerkik
entzungo baziñuzteke,
biotz-kilima bezelako gauz
bat senti lezazuteke.
Gaur gizon onek eskatzen duna
emango bazenduteke,
Izaskunera bide berria
laister izango genduke.

14/ Aspalditxotik nola dagoan
daduzkagunak oroitzak,
zarra berrituko luke noski
nekeak eta otoitzak.
Gure Amatxok bidean dauzkan
luizi-lur eta arkaitzak
kenduko dira, laguntza pixkat
jartzen badegu bakoitzak.

15/ Gu langilleak esku-lana ta
txanpona jarri aberatsak,
len ere noski etzitun lertzen
arriak oien beatzak.
Nagusi jaunak, etzaitezuela
emateko egon otzak,
dirua simaur biurtu baño len
aska ditzazute poltsak.

16/ Gora emalle on zeratenak
ta erriko jauntxo azkarrak!
Gora Amaren babes ez titan
oitu zeraten luistarrak!
Nolatan zaindu badakizute,
etzerate seme txarrak,
ori bear da pakean bizi
nai badegu luditarrak.

17/ Alabak berriz egin diote
Amari mantoi berriya,
orra guziak alkar artuta
polita erregaliya.
Oinbeste urtetan erdi aztuta
zegoan Ama Birjiña,
orain nolana erregaloak;
ez al da gauz atsegiña?

18/ Nere asmoa zertara dagon
garbi asko dizut ager,
zure laguntza izan ez bazan
aixa egingo nuan ler.
Zuk mâletxoan daukazun Aurra
zaintzen dezu beti eder,
nik ere berdin zainduko zaitut,
agur, Ama, ta milla esker!(4)

(1949)

(1) jaukala: bikaiña.

(2) Izaskungo Ama Birjiña, 1949 urtean, Agorrillaren 12'an, izan zan koronatu.

(3) Don Wenceslao Mayora apaiz jauna, Tolosako erretore izan zana.

(4) Basarrik, 1949 urteko agorrillaren 25'ean, *La Voz de España* egunkarian, bere *Mi atalaya montañera* saillean, onela zion:

"La especialidad de este amigo mío es escribir versos, versos de alta calidad, sobre todo. En cierta ocasión, más de media hora estuve embelesado, escuchándole los fragmentos de su rica producción poética. Ahora, aprovechando la bella coyuntura de la próxima coronación canónica, ha tenido la feliz ini-

ciativa de imprimir 18 estrofas en honor de la tierna "Amatxo" de sus amores. Todas ellas son aceptables. Para mi gusto, las mejor logradas, la primera (si bien se permite algunas licencias gramaticales), la tercera, la octava y la estrofa final. Recomendamos la adquisición de estos papeles impresos de nuestro buen amigo e inspirado bertsolari tolosano Luis Rezola "Tximela".

Eta *Ecos de la Coronación* izeneko agerkarian onela esaten da:

"Varios bersolaris recorren los pueblos del Arciprestazgo, cantando los bersos que el popular "Tximela" ha compuesto en honor de nuestra Amacho. Es sorprendente el éxito que van obteniendo entre nuestros buenos baserritarras...Vuestro Párroco".

JOAKIN ETA MIRENTXU

1/ Amar eunko ta bederatzireun
berrogei ta amargarrena,
azaro zarra ezkonberrintzat
aukeran ez da txarrena.
Joakintxo, etzaude lotan, baizikan
ibilli zera azkarrena,
baratzen dagon loretegitik
artu dezu ederrena.

2/ Atzoko ametsak gaurko egiak
zuentzat milla birtute,
mendak usaia duan bezela
alkar maitatzen dezute.
Aldare aurrean biok ain goxo
gaur uztartuta zerate,
urte askoan babes onetan
munduan bizi zaitezte.

3/ Txori batzuek ibilli dira
gaur arte zuen buruan,
aldare aurrean ikusi ditut
nola joan diran eguan.
Aurrera, Miren, opatzen dizut
ta, Joakin, zuri munduan:
Zeruko Aitak deitu arte bizi
zaitezte alkarren onduan.

4/ Gaur edo biar aita ta amatxo
ikusten dituzuenean,
agurtu gabe ez beintzat utzi
Jainkoaren izenean;
ta iñoiz ikusten badituzute
dabiltzala eziñean,
aiek zuentzat egin zutena
zuek ordaindu azkenean.

5/ Mirentxu eta Joakin, zerate
gazte jator ta egokiak,
nai baña ezin goraldtu iñolaz
zeratena olerkiak.
Nundik zatozten begira jarri
eta aita ta ama biak,
iñun gutxi gaur topatzen dira
orlako erakuslariak.

(1950)

BELABIETATIK IRU ERREGE

1/ Antziñatikan dator oitura,
gañera bikaña berez,
ea, Erregeak, urtero etorri,
galdu ez dedin, mesedez.
Guk badakigu inoiz ekaitzak
jotzean ez dala errez,
zaldiak ezin badira ibilli
etorri zaitezte oñez.

2/ Belabietatik iru Errege
datoz urtero bezela,
gure aurtxoak negar da negar
egongo ziran bestela.
Pitxi politez ongi beteta
ekarri dute pardela,
biar goizean apaindutzeko
leioa edo lo-gela.

3/ Jostallu asko dakarkizute,
nik dakiten baten poza,
zapata uzteko apurtua du
leioan zegon larrosa.
Andaretxo bat eskatzen du ta
amets ori zuek osa,
autsi artean egin dezala
bere besoetan goza.

(1951)

IRU ERREGEEI NERE AGURRA

Jaun andreok,
au da negargarriza:
eguzkiari
joan zaio erregintza.
Orrengatikan gabilta
gabiltzan bezela:
sudurrari zintza ta zintza,
eztul gaitza,
doministiku:
Atxi!... Atxi!...
-Noiz arraio
etorri bear dek, kuku?
-Noiz?
Joaten danean ekaitza.
Kukuak abesten duanean,
dana zelai.
Orain nunai
erabat arkaitza.
Ilbeltza...
Zu alako negu-ertza.

Bere muturra
ille tartean gorderik,
zakur da katu...
Ta guk?
Negu.
Bere txarrean
egun ederra gaur degu.
Bai, Billabona, bai.
Au nere iritza:
Erregeak pozten dute
etxeko bizitza.
Agurgarritza.
Ta orain ofrenda ez,
eskeintza:
torizute erriko giltza!
Leioetan ixil-ixilik mintza,
danok lo ta lo.
Datorren urte arte
ondo igaro.

(1951)

EMAZTEARI

1/ Bakardadeko nere ametsak
beti izan ziran zuregan,
amaika bider zu izan ziñan
etxera joan nintzan egan.
Esnaturikan esan ere bai:
"Zer gozo lo egin dedan!".
Zuri eskerrak bizitu nintzan
amets-pozarekin gelan.

2/ Ikusten nazu kantun berriro
aurra besoan detela,
belarri-ertzera etorritzen zait
beraren arnas epela.
Zu garbiketan ari zerade,
autsa jabetu bestela,
ai, emaztetxo, gaur bizi gera
nik amets egin bezela.

3/ Ezkon arreko amets guziak
egin zaizkigu egitu,
ez baizidazun ta ez bainizun
iñoiz biotzik zauritu.
Ondo jositako maitasuna
beñere ez leike aritu,
alkar nai onek guraso onak
berekin izaten ditu.

4/ Saretutako maitasuna da
gaur asko, biar baterez,
bein banatutzen asi ezker
batutzen ez da oso errez.
Bañan itxia baldin badago
len berotua sugarrez,
ez da oztuko elur zuritan,
jantzia baidago urrez.

5/ Txiroak gera dirutan baña
aberatsak maitasunez,
altxor oberik ez dago ondo
egon ezker osasunez.
Bai, andrea, bai egia da ta
orra or bi gauz aukerez,
nik maitasuna askoz naigo det
naiz dirurik eduki ez.

6/ Aurra badegu urte biko,
jostatzen dabil etxean,
emen xalto bat, andikan txelet,
lo artu errenditzean.
Amak aitaren nola egiten dan
erakutsi esnatzean...
Aitak amets au maiz egin zuan
Ondarretako espetxean.

(1951)

IRU ERREGE ETORRI DIRA

(Doñua: "Uso zuria zera zu...")

1/ Billabonako errira
iru Errege etorri dira:
Baltasar, Gaspar, bestea Meltxor;
zorutzen gaude begira.
Lotan goxoro gaudela etorri
zaitezte leio erdira.

2/ Leioan oñetakoak
amatxok jarritakoak.
Joan dan urteko erregaliak
ziran nere gogozkoak.
Beste oinbeste gaur ere egin,
Errege biotzekoak.

3/ Au da nere zoramena,
ain atsegin dago dena.
Iru jaun aundi aurreko aldean,
au da eskatzen detena:
zuen gain dago poztasun dana
ta utzi nai dezutena.

(1952)

TOLOSARI

Urte ontako ugoldeen ondorenak latzak izan ziran. Bakoitza bere erriaz oroitzen da.

1/ Tolosa, zera nere
sorterri laztana,
Tolosa, zera beste
erri askoren ama.
Ibaiak utzi zaitu
lokaztuta dana;
burnizko erratzakin
arturikan lana,
zikiñak baztartzera
nator zuregana.

2/ Zu orrela ikusita
nik artzen det miña,
iñolaz malkoari
nere eutsi eziña!
Urak eraman dizu
len nekez egiña,
ta berak utzi dizu
zauri bat gordiña;
sendatzen egin zagun
danok alegiña.

3/ Goiko laguntz ederra
bekoak artuta,
jaso zagun erria
guziok batuta.
Ez da ezer egiten
alkar zapuztuta,
gure neke guziak
merezi ditu-ta,
azkar ikusi zagun
oñak garbituta.

4/ Uran aurretik ziñan
Gipuzkoako altxor,
geroztik gertatu da
izugarria or.
Txiro dago lenago
bizi zana jator,
txiro zegonak berriz
orain geiago zor,
ondamenakin ezta
aberasten iñor.

5/ Urak utzi dizkizu
milla arabaki,
oiek nola konpondu?,
nola erabaki?
Bota ez duna egin du
erditik ebaki,
nolaz zauden Tximelak
dotore badaki,
berriz berritu arte
ez zaude ederki.(1)

. (1953)

(1) Bertso auk, Tolosako *Izaskun* aldizkarian argitaratu ziran, 1954 urteko ilbeltzean. Ugolde ori 1953'ko urrian gertatu zan.

Luis Rezola , *Tximela*, Tolosako Iñauterietan (lendabizikoa eskubitik asita).

GABON ESKEAN

- 1/ Billabonako anai maitea,
entzunez egon begira:
Gabon gabaz nik eramán nai det
illun dagona argira.
Bost pezta eman nai ez baituzu
jetxiko ditugu erdira,
ezin bizirik dauden aientzat
gaizki etorriko al dira?

- 2/ Lenengo gora alkate jauna
ta gero ondorengoak,
ozturik dauden sendiak ea
jartzen ditugun beroak.
Guztion laguntzaren zai daude
kixkurturikan gaxoak,
oiek zutituko ditu gaurko
zuen limosna goxoak.

3/ Danori milla esker ta pozik
aurrera goaz emendik,
eskean artutako txanponak
kontatuaz geldi-geldik.
Bestentzat iaio biltzen ai gera
paseaz kale ta mendik,
ta beste zerbait eman nai dunak
garaia dauka oraindik.

(1953)

BARATZAKO LORE SORTA

1/ Neskazar erretxinduan gisa
zabarkeri idatzirik,
iñon aorik beñere ez jarri
irabazkitu gaberik.
Baratz onetan arek etzuan
batere egin kalterik.
zure orrian ez det ikusten
seitik egi bat besterik.

2/ Onek egiten duan lana da
ixilikan gordetzeko,
ala obia baratz guzian
lore ona etortzeko.
Orlako ekaitzak askotan jota
arraixkua da galtzeko,
naiz lore jator asko egon arren
batere ez dago saltzeko.

- 3/ Loreai ura botatzen die
egarririk daudenean,
lengo illetik arkitzen dira
girorik exkaxenean.
Geiegi zaindu nai dualako
sartu zaigu barrenean,
nai ez duala ondatu ditu
zeudenak sasoi onean.
- 4/ Nortasun gutxi ote dadukan
landare gaztearentzat,
izugarria ez du azaldu
il dan lore zar arentzat.
Arixe ainbat azi oneri
etzaio jalkitzen beintzat,
galburu txiki galdutik zalla
dala iruditutzen zat.
- 5/ Giro txarrian nagitutako
galburu txori maitea,
ez naiz arritzen baratz ertzean
ale txarra ematea.
Lengo buruak emandakotik
obea degu jatea,
ta ark jantzitako izkuntz bidetik
guk apainduaz joatea.

6/ Lenengo ikasi bear genduke
lurra ondo baniatzen,
gero azia purran botata
ikusitzeko ernetzen.
Bañan ez asi garai baño len
lore lotia esnatzen,
amets batean egon liteke,
ez da errexa asmatzen.

AUPA SORO!

1/ Maiatzaren erditik
egun bat gerogo,
berrogei ta amairutik
urte bat geiago;
amar eunkorekin
milla egiña dago,
beste bederatzireun
erantsi arago,
ogeigarren gizaldin
i txapeldun ago.

2/ Arretetxetik entzun
nuan partidua,
riojanoan alde
zegoan dirua.
Asieran buruz be
negoan mindua,
bukaeran jaso nun
beso ta burua,
semeari esanaz:
"Au dek, au, zerua!".

- 3/ Partidua ikusi
zuanak txit au du:
asi orduko zala
Barberito auldu.
Obearen ondoan
egin bear galdu;
irabaziko zula
gaur batek esan du,
aizezko pelotakin
jokatu izan balu.
- 4/ Ez dakinak jakintzan(1)
esatera nua
pelotâko jaiotzen
dala emengua.
Nola dan badakigu
nork bere lekua,
berriz ere izango da,
lodi ta megua,
emen txapelduna ta
Riojan ardua.
- 5/ Orain nijoakizute
esate batera,
nolabait e sustraia
nai nuke atera.
Gu joango bagiña
urez beste aldera,
atomika nola egin
aidi erakustera,
laister giñake danok
sartuak lurpera.

6/ Jaunak, ez nadin joan
orren urrutira,
bakoitzak begiratu
bere barrutira.
Naiz dala gañekua
azpiraño jira,
emen pelotariak
beti izango dira;
kontuz zaitezte etorri
berriz gure errira.

7/ Txapela gelditu da
bere iturrian,
naikoa ondatu da
egon dan tokian.
Berriro pozez dago
jaio zan kabian,
iñork ez du uxatuko,
ain dago mamian,
sortu bezela ilko da
euskaldun errian.

8/ Eun da bi edo iru
gramoko pelota,
lautikan zazpiraño
ezkerrakin jota.
Era arrapatzian
barrenera bota;
Barberito negarrez,
jendea saltoka,
laurekin gelditu zan
oi ta bi tantotâ.

9/ Barberito jetxi da,
Soroa goratu,
txapelketa oberik
ez degu ezautu.
Kanpoan zegoana
orra etxeratu;
berriz egingo zuan
emendik egatu,
Elduaingo semeak
ez bazun geratu.

10/ Onekin bukatzeko
artu det asmoa,
asia dedalako
berotzen aspoa.
Txapelduna ikusteko
badaukat gogoia,
berari emateko
zorion beroa;
danak merezi ditu
ta aupa Soroa!(2)

(1954, maiatzak 16)

(1) jakitzan: jakin dezan.

(2) Bertso auek paperetan argitaratu ta zabaldu ziran. Moldiztegiaren izena: *Gráficas Gorriti.-Tolosa*. *Auspoa* liburutegian ere agertu ziran, 39 zenbakian, 19 orrialdean.

EIZA TA EIZTARIAK

Eiz kontuak dakarzkite oraingoan, Adunako Elbarrenan gertatuak.

- 1/ Eiz-leku ona dala dakigu
Adunako Elbarrena,
ogei eiztari kontatu ditut
juntaturik alkarrena.
Mibit kantua, artean illun,
entzun genduan aurrena,
luma urrea balitz bezela
tiroak berriz urrena.

- 2/ Lau egabera buru gañean,
lurreraturik aulena,
saio ederra egiña dute
zein iritxiko aurrena.
Il zutela uste, baña zauritu,
egiten zuan errena,
orrelakotan az-ostoa du
gordeleku ederrena.

3/ Pizti gaxoen paraderoa
eztegu geroztik jakin,
bakoitzak biña tiro egin da
gero erritan alkarrekin,
Ez gera beintzat gu gizenduko
oiek botatakoekin,
amaika miru mantendutzen da
eiztarien eizarekin.

4/ Sororik soro ortxe dabilta,
belaz eta baratzetan,
artean ondo esnatu gabe,
eizarekin ametsetan.
Ezer ikusten ezutenean
ate-zai ibai ertzetan,
kalte besterik ez tute egiten
oiek lur aberatsetan.

5/ Izkilludunak gauz bat ona du:
eztu bildurtzen diruak,
polbora-etxera ajolik gabe
egiten ditu jiruak.
Elurak lurra naiz zuriz jantzi,
nunai badira tiruak;
nik etxe alde naiago ditut
pasa olako giruak.

6/ Tapakik bota zilipurdika,
ipar aizea artzera,
Naparranean kopak artu ta
eguardiz utsik etxera.
Beren maiteak marmar batean:
"Ortâko joaten al zera?
Obea dezu bide ortatik
lenbailen egin atzera".

7/ Zerbait esaten kantuz ari naiz,
aspaldi ikasi nun oñez,
neu eiztaria izandua naiz
orregatik dakit orrez.
Elbarrituta jetxi zan arek
ondo zekian latinez,
ta zuek berriz, gizon bizkorrak,
nuntsu gorde zan jakiñ ez.

8/ Orain ogei bat urte mugatsu
–ikusi nere artea–
belaz-putzutan jarritzen nuan
reklamotako atea.
Zenbat etorri, ainbeste jetxi,
tirua beti merkea,
lurrik batere ondatu gabe
amaika badet botea.

9/ Bein eiztari bat sartu zitzaidan
meta atzean nengoala,
makurtu zan da bertan tiroka
ekin zion bereala.
Ni albotikan algaraz lertzen,
esanaz: "Nerea dala!";
ikusi arte etzun sinistu
ura egurrezkoa zala.

10/ Orain eztago ordun bezela
iñolaz ibiltzerikan,
eizikan ezta ugaritu ta
eiztaria gogotikan.
Au esan gabe ezin naiz egon
azkenean ixilikan:
urte onenak arrapatuta
bizi naizela pozikan.(1)

(1) *Zeruko Argia* astekariak, 1967 urteko apirillaren 30'an argitaratuak.

ADUNARI

1/ Bear bezela zu goi jartzeko
emen natorkizu, Aduna,
ogei ta amairu urte oietan
izanik zure laguna.
Naiz dala Elbarren edo Goiburu
neretzat zera leguna,
zutzaz oroitzuz joango da nere
munduko azken eguna.

2/ Tolosatikan etorri nintzan
gerra aurretik lanera,
ondorenean zure alaba
emazte artu gañera.
Or uztartu ta etorri giñan
Billabonako kalera,
gaur bi semekin zure albora
pozikan joaten gera.

3/ Zure kondairan berri nik ondo
zure semeak bezela,
narraxkerian ez nintzan joango
aitormenera bestela.
Itz batean zu izan da zera
Euskalerria berbera,
orreatikan etorria zan
Aitor zure babesera.

4/ Asia aldean ibili omen zan
toki billatu eziñik,
kondairak ala esaten digu,
ori ondo badakit nik.
Mundu guzian etzun billatu
bera añako lekurik,
orreatikan Aduna artu zun
"Emengoa naiz" esanik.

5/ Berealaxe asi omen zan
lur gorrietan nekean,
danei esanaz: "Ez geldi egon
tripantzat bear danean".
Bere artaldea negar malkotan
arturik aldamenean,
baztar guziak atxurtu arte
etzan gelditu lanean.

GEREZI LAPURRETA

- 1/ Aduna beko burni-olako
porteroari emen nik
bertso batzuek jartzeko Jaunak
ez bedit kendu kemenik.
Gai ontan zuzen jarraitu nai det,
ez nuke egin nai etenik,
gaur edo biar utsegin eta
ez dezadan artu penik.

- 2/ Aizazu, Pio, lengo San Juan
bezpera goizeko gauzik
etzait aztu ta etzait aztuko,
esango dizkizut guzik.
Seitan lanera etorri nintzan
nere artaldeakin pozik,
bañan nik ez nun zure arboletik
goiz artan lapurtu geizîk.

3/ Elorri-adar irutan jarri
ziñuzenean geziak,
zorro-zorro zuk egin ziñuzen
ixilkako ibilliak.
Laister usaia artu zizuten
eta etziran txikiak
Migel Zabalak ostu artean
pasa zitun inbiriak.

4/ Zuk esan zendun enkargatuak
ote ziraden ostuak,
beste bostekin jan nituala
geziak eta ostuak.
"Ostu ez baditu, berak agindu"
zabaldu ziran kontuak,
zeñi zer eldu ez baizekian
gure portero tontuak.

(1958)

ALKAR IKUSI EZIÑA

1/ Auzoko gauzak auzoan utzi
ta errikoak erriko,
agindu gogoz iñor galtzera
gu ez gerala jarriko,
premi danean alkar serbitu
ta inbiriari ostiko...
Bide ontara sartu ezean
galduak gera betiko.

2/ Norbera santu dala uste ta
beti bestengatik marmar,
iñola galdu al balezake
artan bai saiatu azkar.
Aurretik lagun bezela mintza
naiz atzetik saldu alkar,
gorrotoa ta bizi eziña
askotan onetxek dakar. :

3/ Ez da maitatzen guraso zarrik,
ez senide ta lagunik,
ez leike pasa lasaitasunez
ez gabik eta egunik.
Ezin suprituz urtutzen beti
patxaran ezin egonik,
inbrietan dagon gizonak
ordu bat ez dauka onik.

4/ "Ni on, i gaizto" auzi orretan
bata bestearen griña,
biziro zorrotz darabilgu ta
azkenerako jakiña:
asarre oiez orain gorroto,
alkar eraman eziña...
Beste kukuak joko liguke
gizonak izan bagiña.

5/ Animaletan katua degu
inbrietan dagona,
aurtxo gaxoai ezin êmanik
xarpa botatzen diona.
Ni nazute bat arritu bizin
bizkar goratuz nagona,
animalitan animalina
nola liteken gizona.

6/ Lau ankakoak gaitz ori dute
ta or konpon ditezela,
beste aldera guk joka zagun
gizonak gizon bezela.
Lenaz gañera inbiriz bete
egingo gera bestela,
neretzat onak ez diran gauzak
errekan dijoazela.

7/ Usai gozoko loreak dira
larrosa ta krabeliña,
beren artean arkitzen dira
kardulatzta ta osiña.
Kristandadean danok ez degu
onak izateko griña,
gure gaitzikan gaiztoena da
alkar ikusi eziña.

(1958)

BI BERTSOLARI TXAPELKETA

1/ Santo Tomas mugatsu
Donostira begoz,
bertsoak entzutera
joan nintzan gogoz.
Bota zituzten onak
ta gañera garboz,
Basarrintzat txapela,
artu nuen txaloz.
Uztapidek an lots,
etzan alda margoz,
nik bezelaxe poz
erabaki angoz.
Basarri ohea da
bañan ez askoz.

(1960)

* * *

2/ Berrero Donostin zan
deiazen kanpana,
pena nerekin noski
ara ez joana.
"Txapelketa jatorra"
guzien esana,
lenbizi binaka ta
gero banan-bana.
Atzera txaldana,
aurrera on dana,
orra ango lana
erabaki zana:
oraingoan txapela
Uztapidengana.

3/ Azpeitiko saria
ez da aztutzekua,
badakizute ez dala
gaur goizekua,
Udarregi zarraren
garaietakua.
Geroztik entzun degu
Basarrin ujua.
Marka oraingua
da esatekua,
galdu du lekua
onenetakua;
Uztapide txapeldun
alajainkua!

4/ Entzun bear didazu
orain adiskide,
naiz dala prantzes izan,
naiz aberkide:
berdin bada laguna,
berdin da senide,
Basarri al da onena
edo Uztapide?
Amaika itzbide
eman dizkigute:
onena zein ote?
Nik onela uste:
alkarri puska aundirik
ken ez diote.

5/ Ni ez naiz jakintsua
zerbait dakitena,
orreatatik dit askok
ematen pena:
"Iri iruditzen zaik
dakikela dena,
utsa kolejiotik
baintzakek irtena.
Ire arromena,
illun adimena,
palta dek linterna
ikusteko aurrena.
Motel, ez aiela izan
orren kirtena!".

6/ Uztapide osaba
bertsolarietan,
Mitxelena ontxona
degu illobetan.
Agirre ta Lasarte,
ez egon penetan;
Lizaso sartuko det
zuen aurretikan.
Arozamenikan
aztu gaberikan,
Lazkanongatikan
ez zer esanikan.
Xalbador berriz dago
oin gañetikan.

(1962)

EUSKERARI

1/ Nere barrengo estutasun bat
kantuz nai nuke zabaldu,
Euskal-Erriko anai maiteak,
nai banazute lagundu.
Oinbeste urtez degun euskera
orain nai digute galdu,
Zeruko Jaunak orrelakorik
arren utziko ez al du!

2/ Euskerak zenbat urte dituan
oso jakintsu ez nago,
beñepein Jesus baño berrogei
ta amar gizaldiz lenago.
Aitor izena zuen aitona
ez da aztuta egongo,
galdu baño len gozo pixka bat
ez al diogu emango?

3/ Ez da urrerik, ez da zillarrik,
mundu onetan dagonik,
norbere etxean jaun da nagusi
izatea aña danik.
Orrengatikan dabiltz etsaiak
utsegin gabe egunik,
bañan gutarrik izango ote da
morroi bizi nai duanik?

4/ Euskaldunaren iturburua
Tubalen seme Aitor zan,
aien ezpañen gure euskera
orain ez bezin jator zan.
Gure aitonen txiki denboran
ere alaxe omen zan,
baita gaur ere erbestetikan
motzikan sartu ez bazan.

5/ Eun milla urte okerrik gabe
entzun izan det dirala,
irurogei ta amar izkuntza
lurrean jarri zirala.
Ordukoa da gure euskera,
artean iñor etzala,
Tubal zarraren artaldetxoa
onera etorri zala.

- 6/ Bedeinkatua izan dedilla,
euskera, zure itzala,
zuk erakutsi zenidan neri
zurekin zerbait nintzala.
Zeruko Jaunak milla urtetan
gurekin gorde zaitzala,
zu iltzekotan kale ta mendi
urak irentsi gaitzala.
- 7/ Zakur obenak il dizkigute
eta eskopetak kendu,
orreatikan baratza ontan
axari askok jaten du.
Bertako lore ederrenakin
egiten dira apaindu,
gure izkuntza entzun nai ezik
berak nai dute agindu,
bañan, euskera, etzera oraindik
buruz oinbeste arindu.
- 8/ Egia esaten, Jauna ez bada,
ez dit iñork galaziko,
o, euskalduna, ez ote zera
noizbait zintzotzen asiko?
Bide txarretik zer datorkigun
laister dezu ikusiko,
uzten bazaio berealaxe
etsaia zaigu nausiko,
bañan mundua mundu dan arte
gurea ez du autsiko.

9/ Izkuntzarikan ez da egiten
ez erosi ta ez lapurtu,
o, euskalduna, zedorrek beintzat
ez dezazula apurtu.
Gutxi gerala danok dakigu,
zertâko egin apustu?
Geronarekin jarrai dezagun,
bestela etsaia poztu.
Guretan gaizki nai dunik bada
berari mingaña moztu.

10/ Aitaren eta otoitzik gabe
ez naiz beñere lotâtzen,
guraso zarrak erakutsia
barrendikan det botatzen.
Aizan, Mirentxu: beti erderaz
ez aiz batere lotsatzen?
Biboteduna aldamenean
ire burua goratzen?
Ni aspertu naun alper-alperrik
alperrai jaten ematen.

(1964)

ITURRIOTZEN EGUN PASA

Segalariak zirala-ta, Iturriotzen egun pasa. An ikusitakoaz bertso auk, bederatzi puntukoak. Moldiztegi izenik gabeko paperetan zabalduak, eta bost milla arrapazka salduak.

1/ Tolosatik irten da
Erniora ekin,
lenbiziko joan nintzan
aita zanakin,
andik Iturriotzara
bost urtetzorekin,
batzutan bizkarrean,
oñez nekeakin;
zoratzen nerekin,
da ermitatxoakin,
bere San Juanekin,
ur sonatuakin;
zein ez da zoratuko
toki onekin?

2/ Oitura zarrez goaz
ostiral santuaz,
San Juan txikiak utzi
gabe aztuaz.
Erniotikan zintak
gerrian artuaz,
Iturriotzara danok
otoitz da kantuaz.
Ara, ontara guaz,
zu, gazte, buruaz,
neska askokin zuaz,
danak maitatuaz,
zein ote andretzako
aukeratuaz.

3/ Agor-illarek zuan
azken igandea,
irurogei eta lau
degu urtea;
milla bederatzireun
daukagu betea,
ogeigarren gizaldin
bagoaz aurreâ.
Iturriotz aldeâ
jokura joan geâ;
an diru jabea
ajolik gabea,
galdu zunak ederki
dauka gordea.

4/ Andazarraten zenbat
zan kotxe ta motoz?
Milla ta lareun bat
entzunik gatoz.
Egoaldi bikaña zan
ez bero ta ez otz,
orreatikan bete
ziñan, Iturriotz.
Zenbat giñan zorrotz
esateko ez det lots:
bertako ta arrotz
–geldituko naiz motz–,
amalau bat milla
txapel da motots.

5/ Arpegi zuri pranko
ikusi nituan,
txisturik pasa ezin,
ia ituan.
Sekretarioakin
ni lasa nijuan,
Andazarraten gora,
tertuli pijuan.
Gizon bat ujuan
atzetik genduan,
esku itxituan
berde asko zituan;
danak galduta orain
dabil zirkuian.

6/ Amaiketan bakoitza
joan bere salleâ,
nola segalaria
ta biltzallea.
Gu danok jarri giñan
begira malleâ,
bien gerri biguñai
eta masalleâ.
Beso langillea,
golpe emallea,
irabaztallea,
txiki aundillea,
zu ziñan nere txalo
bero artzallea.

7/ Etzan izugarria
an zegon belarra:
pixurako motxa ta
oso baldarra.
Tarteka burni-zirik
–beti griña txarra–,
aiek jo ta larritu
zan zarauztarra.
Atera indarra,
bazuan bearra,
arrotuz kalparra
aren su ta garra!
Erakusle onakin
mutil azkarra.

8/ Antziñetako gaitzak
ez dira berriak,
len ere ongi daki
Euskal-Erriak.
Tubalekin batera
ote etorriak?
Jarraitutzen du beintzat
lengo txarkeriak.
Bai; bertsolariak
bertan erariak;
bañan segariak
beti komeriak:
noiz ez ditu izango
burni-ziriak?

9/ Bi orduko lanean
indarrak berdintsun,
bañan bitako batek
galdu bear zun.
Azken-azkenerarte
aurretik Oiartzun,
bere alde dirua
goitik nuan entzun.
Belar ohea zun,
sallak ezagun zun,
pixkatxo bat zentzun
an egon bear zun;
sei segundorengatik
dana galdu zun.

10/ Biak piñak zirala
ikusi zan laister,
jo-aldikan etzuten
ematen oker.
Iñoiz edo bein baizik
begiratu alker,
nor zegon ikusteko
nekeakin alper.
Tirorik gabe zer?
Ura ez al zan eder?
Bukaeran ager
biak egiñik ler;
amabi kiloz galdu,
ori ez dek ezer.

11/ Zortzi milla zazpireun
baidira galanki
berrogei ta lau t'erdi
kilo ebaki.
Markarik etzan ondu,
belarrak aitzeki;
bat ez bada, bestea
izaten da noski.
Aundia ta txiki,
biak bai egoki,
zarauztarra obeki
naiz berdiña jaki;
mutilla nola jarri
Tapiak badaki.

12/ Pixuketa bukatu
ta artu zuan era,
korrikalari oberik
ezin atera.
Mugatzera jetxi zan(1)
putrian antzera,
—etzuan begiratzen
batere atzera—,
Paskualtxo artzera,
mandio-ertzera,
pozez betetzera,
dardarra kentzera.
Tapia jauna, gogorra
beti izan zera.

13/ An ikusi genduan,
zintzilik jarria,
etxea añeko pertza
berri-berria.
Barrenen bazegoan
naiko egaztia;
plater zopa amar pezta,
ez da galestia.
Etxetik jakia
bezperan jarria,
beltza edaria.
ona bazkaria;
eguna pasatzeko
au dek tokia!

14/ Askotatik au zan bat
agurtu genduna:
bere semearekin
Basarri jauna.
Asteasu guzia,
baitare Aduna,
erri guzietatik
bazan ezaguna.
Dana euskalduna,
ura edertasuna!
Jatorra eguna,
aztuko etzaiguna.
Au dezute Tximelak
ikusi zuna.

(1964, agorrilla)

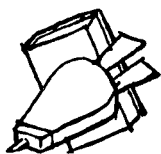
(1) Mugatz, Iturriotztik urbil dagoan baserri bat da.

ARKIBIDEA

Itzaurrea	7
Semeak aitari	13
Prantxiskaren atzetik	15
Eusko bizitza ta oiturak	17
Urretari goraintziak	21
Gazte kontuak	23
Aritzetako Anttoniori	27
Xirriki-xorka	29
Libre ala soldadu?	37
Gorbean	39
Laredon	41
Kaiol itxian	43
Bakardadeko oroipenetan	51
Duesoko espetxean	61
Goizero bildurrez	65
Gernika eder ori!	67
Markiegi ta Azkueren azkeneko itzak	69
Dueso	71
Dueson, espetxeko nere gelan	73
Lota-lekua, nolabaitekua	75
Olerkitxo batzuk	77
Gorbea nork gureganatu?	81
Jueza ta ni	83
Txotaren orde txalduna	87
Amari	91
"Txerri goseak, ezkur amets"	93
Gosearen negarrak ez dira ederrak	95
San Blasko Anttoniori	111

Urtezar, urteberri, beti berdin	121
Espetxeko kontuak	123
Duesotik Cadizera	133
Espetxetik nere gurasoei	137
Nere sendia ta ni	141
Nere amari Santa Maria Puertotik	145
Tolosaratzean poza	151
Europa negarti	153
Atxilotuaren txamarra	157
Orra azkenean!	159
Jexuxa ta bere aizpak	161
Nere illobatxoari	163
Belaun ezurrean eri	165
Desafioa	167
Erderaz nunai	169
"Pintxana"	171
Tranbeetako estraperloaz	173
Ondarretako espetxean	175
Zuri nere biotza	177
Izaskungo Amaren oñetan	181
Joakin eta Mirentxu	189
Belabietatik iru errege	191
Iru erregeei nere agurra	193
Emazteari	195
Iru errege etorri dira	199
Tolosari	201
Gabon eskean	207
Baratzeko lore sorta	209
Aupa Soroa!	213
Eiza ta eiztariak	217
Adunari	221

Gerezi lapurreta	223
Alkar ikusi eziña	225
Bi bertsolari txapelketa	229
Euskerari	233
Iturriotzen egun pasa	237

AUSPOA
LIBURUTEGIA

BO